

Nagy Zsolt

Néprajzi kutatásterületek, határterületek és társtudományok hozzájárulása a magyar népi dísznövénykultúra megismeréséhez

A magyar népi dísznövénykultúra kutatástörténetének felvázolását követően,¹ érdemes számba venni azon néprajzi kutatásterületeket, határterületeket és társtudományokat, melyek dísznövénykultúránk kapcsán a legtöbb s legértékesebb adatokat, legszámottevőbb eredményeket tudták felmutatni az utóbbi évtizedekben.²

Népi építészeti kutatások – (a)edobotanikai adatok és a virágoskertek skanzenbeli reprezentációjának lehetőségei

Az ún. aedobotanikai vagy edobotanikai vizsgálatok,³ növényi házkörnyezet-kutatások, illetve az épületek körüli népi növény- és növényzet-használat-kutatások magyar nyelvterületen az 1990-es évek második felében vettek nagyobb lendületet. Céljuk az volt, hogy hozzájáruljanak annak megértéséhez, miért szép vagy csúf, gazdag vagy sivár egy-egy település épületeinek növényi környezete, rögzítsék egy adott (nem feltétlenül hagyományos) építmény növényi környezetének állapotát egy adott időpontban vagy korszakban, a mélyebb vizsgálatoknak pedig, hogy megválaszolják, van-e kapcsolat egyes építménytípusok és egyes növényfajok térbeli terjedése között, illetőleg, hogy mikor jelezheti egy-egy növényfaj

---

¹ Lásd e kötetben *A magyar népi dísznövénykultúra kutatásának története* címmel.

² A tanulmány az ELTE Márton Áron Szakkollégiuma által meghirdetett Szülőföldi Fel-sőoktatási Tanulmányi Támogatás segítségével készült.

³ A házkörnyezet-kutatás növénytani részterülete, az etnobioidiverzitás-kutatás, a kertészet és a kertépítés segédtudománya.

azt, hogy adott környezetben valamikor egy sajátos építmény (például kápolna, malom, tanyai ház stb.) állott.

Szabó T. E. Attila tollából született meg az etnobotanika és népi építészet kérdéskörét egyesítő új tudományág, az (a)edobotanika első magyar nyelvű előtanulmánya, melyben a szerző – rendszeres feldolgozások hiányában – csak sejtette, hogy a növényi házkörnyezetnek voltak a különböző történelmi korokra jellemző megkülönböztető jegyei egy adott területen, s különböző területekre jellemző sajátosságai egy adott korban. Különböző társadalmi rétegeket és funkciókat szolgáló épületeknek is többé-kevésbé eltérő, jellegzetes növényi környezete lehetett ugyanabban a korban és ugyanazon a területen. Szabó T. E. Attila munkacsoportjával a Nyugat-Dunántúlon mintegy 30 falusi jellegű település településrészletét vizsgálta, Szlovákia területén 10 falusi jellegű település növényi környezetének vizsgálatát folytatta, Kalotaszegen pedig több mint 50 településen folytatott felmérést. Tájékoztató vizsgálatok folytak ugyanakkor a Várvidéken, a Nagy-Alföldön, a Muraközben, a Vajdaságban, valamint Kárpátalján és a magyar nyelvterülettel szomszédos vidékeken. Valamennyi említett térségben a díszkertek elhelyezkedésére, esetenként azok fajösszetételére is figyeltek a munkacsoport tagjai (Szabó T. [E.] Attila 1995).

Bár a hagyományos néprajzi indíttatású tanulmányok a növényi házkörnyezetre kevesebb figyelmet fordítottak,⁴ az elmúlt közel másfél évszázadban több olyan értékes, szórványos adatot publikáltak a népi építészet kutatói, melyek az épületeket állító közösségekről és virágoskertjeikről is információt nyújtanak. Ugyancsak Szabó T. E. Attila jegyezte meg, hogy mivel ez a kérdéscsoport a magyar szakirodalomban „nem tartozik a népi építészet hagyományos kutatási körébe [...] A magyar népi épületek növényi környezetéről elsősorban nem a tanulmányok szövegei, hanem a közölt fényképek tájékoztatnak” (Szabó T. [E.] Attila 1995: 512).⁵ Az (a)edobotanika

⁴ A népi építészeti kutatások is elsősorban magukkal az épületekkel, esetleg a növényekkel csak mint építőanyagokkal foglalkoztak, és kivételesen vizsgálták azok környezetét.

⁵ Vö. például a budapesti Néprajzi Múzeum Fényképgyűjteményében található felvételek közül: NM F 200, NM F 336427, NM F 232791, NM F 99143, NM F 109694, NM F 111597, NM F 112000 stb. Ugyanitt jegyzem meg, hogy 2013-ban, a kalotaszegi II. etnoökológiai táborban Újházy Noémi, Szalay Péter és Biró Marianna a régi fényképfelvételek megismétlésének módszerével, azaz azonos helyről és nézőpontból való újrafényképezéssel világítottak rá nemcsak a táj változására, de – az *Ember és növényvilág 1975–85* kötetéhez készült egyes felvételek megismétlésével – a háztáji virágoskertek (át)alakulására is. A szerzők beszámolóját lásd Újházy–Szalay–Biró 2015.

területéről a magyar népi építészet-kutatások elsősorban belső növényi házkörnyezeti (mansióbotanikai), növényi ablak-, erkély- és tornáckörnyezeti (atriobotanikai), növényi udvarkörnyezeti (kuriobotanikai), kertkörnyezeti (hortobotanikai), élősvényekre és árnyékfákra vonatkozó (pomerobotanikai), határban lévő (kerti) épületek, nyári szállások növényi környezetére vonatkozó (tuskulobotanikai) adatokkal gazdagították a népi virágkultúrára vonatkozó eddigi ismereteinket.

Jankó János a virágoskertek kialakításának érdekes okát dokumentálta Kalotaszegen, ahol az *első ház* ablakai kicsiny virágoskertre nyíltak. Ezeket „rendszerint a tisztára meszelt falak védelméért készítették” – írja (Jankó 1892: 70). Juhász Antal a virágoskertek telepítését az igényesség jelének, nem kötelező elemnek tartotta (Juhász 1974). Holló László szerint azonban, „ha valahol nem volt virágos kiskert, annak sokszor az volt az oka, hogy a ház az utcavonalra épült, és a telek is keskeny volt”, s nem az, hogy a ház lakói igénytelenek lettek volna (Holló 1981: 2). Ugyanerre a megállapításra jutott korábban a Belső-Somogy településszerkezeti és építkezési változásait feltáró Knézy Judit (Knézy 1974: 56). Hofer Tamás volt az első, aki megjegyezte, hogy a funkcionális udvar-szkéma egyik fő rendezőelve emberek és állatok szimbiózisának megoldása, s a virágoskertek elkülönítésére való törekvést kiegészíti az igény a viszonylag közeli elhelyezésre. A Hofer által leírt modell tényleges megvalósulása függ azonban a tereptől, a telek nagyságától, az állatállománytól, a szomszédos telkek fekvésétől, az ott lakók igényeitől, vagyoni helyzetétől, munkarejétől stb. (Hofer 1972: 35).

A lakóház előtti díszkertek meglétére több, népi építészetet kutató szakember is felfigyelt az elmúlt évtizedekben. Györfly István a Nagykunságban (Györfly 1908: 15–17), Thoroczkay Thurinszky Pál Erdélyben (Thoroczkay Thurinszky 1912: 102), Dr. Endes Miklós Csík-, Gyergyó- és Kászon-székek kutatásakor jelezte az út és ház között lévő kis területek virágokkal való „díszítését” (Endes 1994: 78). Dr. Kós Károly Györgyfalva településszerkezetét vizsgálva mutatta be a ház előtti virágos *kiskerteket*, melyeket előbb *gazzal* lefedett, *hágcsóval* vagy *sövényajtóval* ellátott sövénykerítéssel, később pedig *léckerttel* (kerítéssel) választottak le az udvar többi részétől (Kós 2000b: 26–27). A település mint a Mezőség és Kalotaszeg peremvidékén fekvő, a két tájegység között egyfajta átmenetet képező helység már a 19. században is rendelkezett a *főház* ablaka előtti virágoskertekkel, amelyekben – a helyi lányok, asszonyok – azon voltak,

hogy „mindig nyíljon valami”. Dr. Kós Károly a faluból mintegy 26 dísznövényfajt, több szín- és alakváltozatot írt le a múlt század '80-as éveiben (Kós 2000a: 228). Ugyanő – a bizonyos értelemben szintén atipikus mezőségi településen – Széken további több tíz dísznövényfajt jegyzett fel, katonai Nagy Jánosné Chindea Ana virágoskertjéből 1950-ben pedig 6 fajt dokumentált (Kós 2000a: 229). Utóbbi tekinthető az első olyan gyűjtésnek, mely egy település adott személy által gondozott egyetlen virágoskertjét mérte fel, s a benne található díszfajokat⁶ listázta. A „régii” Mezőség halmazfalvairól általánosságban Dr. Kós Károly ugyanakkor megjegyezte, hogy a változatos alakú telkeken általában nem volt a virágoknak megszokott helyük, csupán ideiglenes jellegű, kezdetleges kerítéssel védett kiskertek voltak jellemzőek néhol (Kós 2000a: 228).

Kardos László a Szentgyörgy-pusztai volt uradalmi cselédség kultúrájának és életmódjának alakulását kutatva hívta fel a figyelmet arra, hogy mivel a ház közvetlen környékével nem rendelkezettek a cselédek, a cselédlakások előtt a közcselédek számára többnyire a virágos kerteket sem engedélyezte az uradalom, de a gazdák, mesterek lakása előtt nem tiltották a virágoskertet, egy-két gyümölcsfa ültetését is engedélyezték, s ezt földbe szúrt sövényvel be is keríthették (Kardos 1955: 293–294).⁷

A virágoskertek kijelölése gyakran már a házhely körülhatárolásakor megtörtént. Szabolcs megye keleti részéről Szabó László közölt adatokat, miszerint a gazda és az építkezést vezető mester közösen jelölték ki a ház helyét, megbeszélve, hogy merre nézzen annak ablaka, s hogy az utca vonalába kerüljön-e, vagy hagyjanak előtte virágoskertet (Szabó L. 1968: 531).

Szolnoky Lajos a Hajdú-Bihar megyei Ebes, az akkoriban újnak számító szocialista község kialakulásával kapcsolatban közölt a virágoskertekre vonatkozó értékes leírást, a földbirtokreform után épült tanyák udvarán is helyet kaptak ugyanis e kertek. Létesítésük feltétele a kerítés megléte volt,⁸ amely megvédte az oda – nem táblákba, foltokba (gruppokba), hanem a cselédek veteményeseit idéző sorokba – ültetett növényeket az utcán játszó gyermekektől, illetve a gazdasági udvaron lévő aprójószágoktól. A belső telkek felosztása során általában a szobák ab-

⁶ *Buszujok*, majoránna, viola, *tátíngó*, *györgyina*, rezedá.

⁷ A cselédek által kedvelt virágok között a szerző az ósziroztsát, a krizantémot, a sarkantyúvirágot, az árvácskát, a kardvirágot, a mávaróztsát, a muskátlit említi.

⁸ „Ahol még nem futotta kerítésre, ott virágoskert sincsen.”

laka előtti területet jelölték ki virágoskertnek, ahová – a szerző szerint – több helyen „csak színesen nyíló virágokat”⁹ ültettek, de sokan „hasznos kerti növényeket is” (Szolnoky 1953).¹⁰

Kinda István a Ceaușescu-féle előírások szerint 1960–1970-es években átépült, típusházak-jellemezte Kis-Küküllő menti faluképeket értelelve figyelt fel arra, hogy az út mentén, közvetlenül a betonozott vízvezető árok melletti lejtőn lévő 1–1,5 méter széles földsvárat egyes helyeken virágokkal ültették be, s hogy a művelhető területet megnöveljék, az egymás mellé két sorba helyezett járdalapok közül az egyik sort felszedték. A járda és a ház között újabb, ezúttal szélesebb megművelt parcella található, melybe sok helyen krumplit, sárgarépat, káposztát ültetnek, az ágyások szélébe pedig virágmagot vetnek, a portákat a frontra néző hármablak előtt egy-egy állványra futtatott rózsabokor díszíti (Kinda 2017: 250). Ezzel szemben Orbaiszéken, a „napi szinten működtetett gazdálkodás” környezetében a virággruppokkal beültetett kapueleje vagy az udvar nem sokáig maradhatna eredeti állapotában, így Kinda e térségben már a virágos kiskertek viszonylagos hiányáról adott számot (Kinda 2017: 252).¹¹

A hagyományos házak növényi környezetének kialakítási kérdését sok erdélyi és magyarországi falumúzeumban ma már fontosságának megfelelően kezelik, olyannyira, hogy már nem csupán csak az egykori virágoskertek rekonstrukcióját, hanem gyomtársulásuk hű bemutatását is szem

⁹ Rózsa, magas törzsű rózsza, sarkantyúvirág, pöszmétéfa, mályva, árvácska, éjjeli viola, őszirózsa, istenfű, rozmaring.

¹⁰ Paradicsom, paprika, karalábé, sáfrány, barack, szilva, dió stb. A tanulmányban többször is hangoztatott megjegyzés arra utal, hogy a szerző a dísznövényeket másodlagosnak, haszontalannak, vagy legalábbis gyakorlati haszon szempontjából elhanyagolhatónak tartotta a gyümölcsfélékkel, zöldség-, illetve fűszernövényekkel szemben. „Míg azonban a régi gazda kertjében általában csak virágok díszítettek, az új gazda már becsempészte oda a hasznos növényeket is. Benne van ezekben a kiskertekben a szép iránt fogékony, de a racionalistól, a hasznostól még ilyenkor is nehezen elszakadni tudó egykori cselédek akaratlan önvallomása.” – írja egy helyen.

¹¹ A népi építészeti, településszerkezeti kutatások tehát számos értékes adalékkal szolgáltak dísznövénykultúránk megismerésére, alakulására vonatkozóan. Éppen emiatt tartom sajnálatosnak, hogy az utóbbi évtizedben megjelentetett, Furu Árpád tollából született, – egyébként igencsak értékes, igényes és kitartó terepmunkával pontosan adatolt – erdélyi népi építészeti tájmonográfiák teljesen mellőzték a hagyományos udvarrendezések leírásakor a virágoskertek említését, netán részletesebb bemutatását (vö. Furu 2007, 2011, 2012a, 2012b, 2017, 2021).

előtt tartják (Szabó T. [E.] 1995: 515). A helyi növények múzeumi adaptációjának legelső, példaértékű megvalósítását talán a szentendrei Skanzen Kisalföld-épületcsoportja esetében jegyezhetjük (Kecskés 1993: 195). Az ormánsági drávacsehi porta flórája szintén tartalmazza és fenntartja a bemutatás idejére – az 1920-as évek elejére – jellemző helyi gyümölcs-, zöldség- és gyomnövények mellett a családi emlékezet alapján dokumentált dísnövényfajokat¹² (Zentai 2005: 478–480). A Skanzen munkatársai által kezdeményezett, 2006 óta folyó szisztematikus erdélyi terepmunka során¹³ a hagyományos virágoskertek és dísnövényhasználat is rögzítésre kerültek. Az Erdély tájegység telepítési terveihez kapcsolódóan ugyanakkor minden portához etnobotanikai terv készült, ami az adott településeken végzett gyűjtéseken alapszik (Vass 2011: 3). A háromszéki terepmunka eredményeiről Jakab Lászlóné önálló tanulmányban is beszámolt (Jakab 2013),¹⁴ s a Skanzen Örökség Iskola múzeumpedagógiai programokat, foglalkozásokat is épített már a háztáji kertekben folyó munka, az ott található (dísz)növények megismertetésére.¹⁵

2009-től a szombathelyi Vasi Múzeumfalu etnobiológiai tervezése indult meg, melynek keretében az egyes házaknak megfelelő dísnövényi környezetet továbbfejlesztése is elkezdődött (Balogh 2013: 458).

Romániában a nagyszebeni Astra szabadtéri néprajzi múzeum jár élen a háztáji kertek, virágoskertek múzeumi reprezentációjában. Az intézmény az utóbbi években egy norvég, *Kulturális és természeti örökségeink mentése és revitalizációja* elnevezésű program¹⁶ keretében alakított ki a múzeum területén az erdélyi kulturális sokszínűséget és kiemelkedéseket bemutató, – tíz motívum köré felépített – útvonalakat, melyek közül az egyik a virágok, egy másik pedig a fenyő témáját dolgozza fel. A látogatókat román, magyar, német és angol nyelven kiadott füzetek

¹² Szákszirmú rózsák, kásavirágok, jácint, nárcisz, tőzike, gyöngyike, tulipán, fehér liom stb.

¹³ Amelyhez 2008 óta az *Erdély néprajzi képe a 19–20. században. Alap kutatás a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Erdély tájegységéhez* című OTKA-kutatás nyújt háttérrel (K 72428 sz.).

¹⁴ Itt jegyzem meg ugyanakkor, hogy a szentendrei intézmény legutóbb, 2021 májusában kertész-mérnök-tájéépitész állást is hirdetett a múzeum egész területére vonatkozó kertészeti koncepció kidolgozására, a megvalósításhoz kapcsolódó feladatok koordinálására.

¹⁵ Vö. például Jakab 2011.

¹⁶ EEA Grants 2009–2017.

segítik a tematikus útvonalak bejárásában [(n. n.) 2017a, 2017b, 2017c, 2017d, 2017e, 2017f, 2017g, 2017h].

Továbbra is szórványos adatokkal rendelkezünk azt illetően, hogy egyes népi mesterségek, szakmák őröinek életében, tevékenységében, házkörnyezetében milyen szerepe lehetett a virágoskerteknek, illetve a díszítő értékű virágoknak. Ide kapcsolódó adatokat részben a népi építészet, részben más jellegű (például népi mesterség-kutatások, etnoökológiai felmérések stb.) hoztak felszínre. Román János a sárospataki fazekasság vázlatos ismertetésében az ún. Fazekas-sor házai előtt kialakított virágoskerteket (Román 1951: 309), Szabadfalvi József – történeti forrásokra hivatkozva – a tokaji méhészek virágoskertjeit (Szabadfalvi 1956: 459, 1967: 43), Solymos Ede a Paks–Mohács közötti dunai alsó szakaszon tevékenykedő bérlő és szövetkezeti halászsok kunyhóinak virágoskertjeit említette. Utóbbi kutató két érsekcsanádi kunyhó képét is közölte, melyek előtt szépen kialakított virágos- és konyhakertet láthatunk, és hangsúlyozta, ezek a kertek csak abban az esetben voltak jelen, ha a halászsok feleségei is egész nyáron kint laktak férjükkel a kunyhókban (Solymos 1955: 458–459). A hajdúhadházi káposztatermelők a vetőmagtermesztést a virágoskertjeikben oldották meg, hiszen – amint Enyedi József írja – ott a méhek hamarabb megtalálták, jobban beporozták a káposzta virágait (Enyedi 1962: 407). Molnár Zsolt és Hoffmann Károly a hortobágyi pásztorok között gyűjtötték a spontán flórában előforduló növények díszítő értékére vonatkozó néhány adatot (Molnár Zs. 2012).¹⁷

A népi építészeti és településszerkezeti kutatások egy másik jelenségre is ráirányították a figyelmet, mégpedig arra, hogy a házak előtti virágos kiskertek gondozása hagyományos paraszti társadalmakban szinte kizárólag a nők feladata volt. Ilyen módon a nőkkel (és gyerekeikkel) foglalkozó társadalomnéprajzi, szociográfiai kutatások is hoztak néhány újabb adatot a népi dísznövénykultúra vonatkozásában.

---

¹⁷ Így például a magyar sóvirágról feljegyezték, hogy a „vázában szárazvirágként egész télen szép marad” (Molnár Zs. 2012: 26).

Nő-(és gyermek)kutatások, társadalomnéprajzi és szociográfiai felmérések

Nagy Olga udvarfalvi szociográfiai jegyzeteiben csupán fél mondatban jegyezte meg, de megállapítása kutatástörténeti szempontból is igen fontos: az udvarfalvi asszonyok körében a virágtermesztés 1975-re már „rendszeres pénzkereseti forrás” volt (Nagy O. 1975: 281, 2020: 124). Később e településen végzett terepmunkájára visszaemlékezve említette a házak előtti és mögötti virágoskertek látványát (Nagy O. 2001: 84). S. Lackovits Emőke *Asszonyok kertje* címmel a köveskáli kismemesi virágoskertekről közölt nők kertészkedésére vonatkozó adatokat az 1980-as években (Lackovits 1986). Zakariás Erzsébet az erdővidéki növénytermesztés rendszerében határolta körül a nemi szerepeket. Mind a háztáji, mind pedig a temetői virág gondozást a női munkák között írta le (Zakariás 1995: 31–32). Gaálné Torma Erzsébet Szabadi községbeli századeleji emlékeit írta meg cikkben, melyben az asszonyok virágokkal, virágoskertekkel való kapcsolatára is részletesebben kitért (Gaálné Torma 1972). André Mária Irén mesteri disszertációjában mutatott rá arra, hogy a gyimesközéploki könyvtár nőegyletének tagjai a növények közül leggyakrabban a dísznövények kategóriájába sorolható virágokról beszélgetnek egymás között (André 2020a: 80). Ugyancsak ő adott közre tanulságos felmérést a helyi általános iskolások jelenkori (dísz)növényismeretéről (André 2020b).

A legtöbb, itt felsorolt publikáció szerzője megegyezik abban, hogy nemcsak a virágoskertek gondozása, hanem a termesztett dísznövények vágottvirágként, szálas vagy csokros változatban való esetleges piaci értékesítése is általában a nők vagy a gyermekek feladata volt. Nagy Zsolt legutóbb egy marosvásárhelyi, arisztokrata, grófi családból származó, a diktatúra idején meghurcolt virágáros asszony élettörténetét dolgozta fel önálló publikációban (Nagy Zs. 2022a), Chyzer Béla és Deáky Zita az utcai, kávéházi virágáruslást, illetve a művirágkészítést említette a gyermekmunkák között (Chyzer 1909a: 14–15, 1909b; Deáky 2015: 515, 518). Ugyancsak Nagy Zsolt hívta fel a figyelmet a virágtermesztői tevékenység fokozatos elférfiasodására egy udvarfalvi család négy generációjának tagjait vizsgálva (Nagy Zs. 2020: 126–127). A korábban említett településszerkezeti, népi építészeti kutatások, illetve az itt felvázolt nőkutatók dísznövénykultúránk kapcsán a temetői virághasználatra, illetve a temetkezési helyek dísznövénykészletére is ráirányították a figyelmet.

A dísznövények különböző célú és szempontú, mértékű használata, az újabb szerepkörök és jelentések nemcsak temetkezési, hanem más szokásaink esetében is a kutatások fókuszába kerültek az elmúlt évtizedekben. A dísznövények temetkezési és egyéb szokásainkban betöltött szerepéről Nagy Zsolt külön kutatástörténeti áttekintést publikált nemrégiben (Nagy Zs. 2021c), így részletes tárgyalásától ezúttal eltekintünk.

Név- és nevezéktani kutatások (szótárak, névtárak)

A név- és nevezéktani kutatások úttörőjeként Benkő József *Fűszeres nevezetek (Nomenclatura Botanica)* című 1780-as műve emelendő ki, mely – a külföldi és hazai forrásmunkák mellett – a teológus-szerző terepmunkáinak eredményeit is tartalmazta. A nyomtatott törzsszöveg 113 lapon ismertette a növények latin, magyar, német és francia neveit, névváltozatait, míg a kéziratos változat a francia helyett a román növényneveket tartalmazta, ugyanakkor terjedelmesebb is. Ehhez szorosan kapcsolódik a *Nomina vegetabilium* (1781), mely a német neveket nem tartalmazza, s a francia helyett román neveket közöl (Szabó Gy. 2014: 35).¹⁸

A Benkő munkáját követő számtalan név- és szótár közül szempontunkból mégis talán Szinnyei József magyar tájszótára jelentős, hisz a két kötetben kiadott anyag több száz dísznövény népi megnevezését tartalmazta, mindezt a gyűjtés-dokumentálás helyszínének jelölésével (Szinnyei 1893–1896, 1897–1901).

A másik kiemelendő személy Alexandru Borza román botanikus-biológus, aki mint etnobotanikus korszakteremtő szakember is ismert magyar néprajzos körökben. Már fiatalon felfigyelt a népi növénynevekre, s azok gyűjtésébe kezdett. Első névanyagát egy máramarosi népköltési

¹⁸ Például „Iris germanica. Kék Liliom. Lílie vunet.” Az említett két munkához hasonló, de nagyobb lélegzetű botanikai szakszótárában, a *Philosophiae Botanicae Compendiumban* Benkő a Christian Friedrich Reuss által 1774-ben közzétett, hasonló című művet akarta követni, melyben a terminológiát latinul, németül és magyarul közölte volna, előkészítve az *Erdély flórája* című nagyszabású vállalkozást. Feltehetően ugyanarról a dolgozatról van szó, melynek készültét a *Magyar Hírmondó* hasábjain *Az esmeretesebb Kerti, mezői, erdői füveknek, és Virágoknak Magyar nevezetek. Azoknak mindenféle hasznai, és ervei. Mely hiteles Irókból, különös tapasztalásokból edgybe szedetett, és betű szerént alkalmaztatott néven említettek, hoztak az olvasók tudomására.*

gyűjteményben névtelenül közölte 1906-ban. „[...] ettől a 28 népi növény-névtől – hatvankét esztendő munkája: kitartó helyszíni gyűjtés, állandó bibliográfiai tájékozódás és adatkiegészítés, 44 szigorúan etnobotanikai tárgyú, illetve etnobotanikai vonatkozásokat is tartalmazó szakközlemény vezetett el a nagy szintézishez” (Szabó T. [E.] 1972: 46), a romániai növények román népi és másnyelvű elnevezéseit – mintegy 2095 növényfaj közel 11 000 román, 5000 magyar és több ezer egyéb nevet – tartalmazó etnobotanikai szótára 1968-as kiadásához, amely részletes népi növényismereti szakirodalmat közöl, s mely akkoriban élvonalba emelte a román(iai) etnobotanikát (Borza 1968). Gunda Béla szerint e kötetével Borza a magyar néprajz művelői számára is „nélkülözhetlenné”, megkerülhetlenné vált (Gunda 1971: 116), tulajdonképpen viszonzta Benkő József román növényneveket is tartalmazó „interetnikus ajándékát”, hisz ez mindeddig a legteljesebb magyar anyagot is tartalmazó összehasonlító etnobotanikai szótár ([Szabó T. E.] 1996: 205).¹⁹

Napjaink növénynévkutatásainak kiemelkedő/kiemelendő alakja Rác Zsolt, aki 2016-ban adta közre a 340, hazánkban fellelhető mezei és kerti virág, illetve virágzó dísznövény nevének eredetét, a növények leírását tartalmazó *Virágnévszótárát*. Ennek bevezetőjében, illetve szótári részében a szerző különös figyelmet szentelt a népi megnevezések, tájnyelvi megfelelők bemutatásának, vállalkozott továbbá a – már 1300 körül, az *Ómagyar Mária siralomban* is feltűnő („Vylag vilaga viragnac viraga”) – ‘virág’ szavunk eredetének, lehetséges jelentéseinek tisztázására, illetve a magyar nyelvtörténet, szótáriródalom és botanikai irodalom alapján az egyes díszfajokra vonatkozó ismeretek, adatok közlésére (Rác 2016). 2017-ben ugyancsak ő *Virágneves könyvet* adott közre (Rác 2017). E kötetekkel a szerző megtörte azt a több évszázados magyar „hagyományt”, hogy a növénynév(szó)táraknak a fajnevek összegyűjtése, betűrendes listázása mellett esetlegesen csak rövid magyarázatok, jegyzetek megtételére, közlésére kellene vállalkozniuk.

¹⁹ Érdemes ugyanakkor megjegyezni, hogy amellet, hogy Borzának életében sora jelentek meg közlései a Románia területére vonatkozó 16–18. századi florisztikai és etnobotanikai adatokról, a 17. és 18. században szójegyzékekben és szótárakban előforduló román népi növénynevekről és a régi szláv–román lexikográfia etnobotanikai adatairól, számos más publikációjában – így például az Erdélyi Szigethegység vagy a Bánát parasztkertjeiről szólóban – is található értékes népi dísznövénykultúrára vonatkozó nevezéktani adatokat, illetve egyéb adalékokat (Szabó T. [E.] 1972: 46).

A szótárak és névtárak mellett kell említünk azokat az etimológiai tanulmányokat, amelyekben több kutató is igyekezett történeti növénynévanyagot feldolgozva különböző következtetésekre jutni egyes dísznövényfajok névváltozataira vonatkozóan. Barlay Szabolcs a Clusiusnál található magyar (dísz)növénynevek kérdését nyelvtörténeti szempontból járta körül befejezetlenül maradt cikksorozatában (Barlay 1948, 1949). Beke Ödön a magyar (dísz)növénynevek „népetimológiájáról” értekezett (Beke 1960a, 1960b, 1960c). Grynaeus Tamás és Papp József 15–17. századi történeti munkákban, oklevelekben, glosszákbán, szótárakban, füves, valamint orvosló könyvekben és más nyelvemlékekben található (dísz)növényneveinket elemezve jutottak arra a következtetésre, hogy az említett források kizárólag szóbeli hagyományokból, s nem írott forrásokból meríthettek, a nevek tekintetében tehát a szerzők a népi eredet mellett tették le voksukat (Grynaeus–Papp 1977). Szabó T. E. Attila Melius Péter *Herbáriumának* emlékkiadásához írott bevezető tanulmányában elemezte részletesen a műben fellelhető mintegy 1236 magyar növénynevet nyelvi szempontból, eredet szerint, valamint szókinccsani és jelentéstani megközelítésben (Szabó [T. E.] Attila 1978: 41, 64–77). A hasonló publikációk bemutatását még hosszasan folytatni lehetne.

Végül itt kell említünk azon névtani kutatásokat, melyek nem a dísznövényfajok neveire, hanem helyneveinkre fókuszálva hoztak újabb adatokat. E tekintetben, dísznövényekre vonatkozó helynévanyagban rendkívül gazdag például Pesty Frigyes 1864–1865 közötti, elsősorban Székelyföldre koncentráló erdélyi gyűjtése, melyet az utóbbi években rendeztek sajtó alá a budapesti Országos Széchényi Könyvtár és a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum munkatársai.²⁰

²⁰ E monumentális, több kötetben kiadott munkában találjuk például a „sok kék és fehér virágról” elnevezett aldobolyi *Kék mezőt* (Csáki közzét. 2012: 18), a harangvirágokról nevet kapó kisborosnyói *Harangos kútat* (Csáki közzét. 2012: 79), a sárga *bányavirág* jelenlétére utaló kőkösi *Bányát* (Csáki közzét. 2012: 82), a pávai *Bene György kertjét* (Csáki közzét. 2012: 136), a keresztvári „virágokkal teli” *Méhkertet* (Csáki közzét. 2012: 159), a bikfalvi rabonbánok virágoskertjét, ahol „kaphatni vad muszkátát és rozsmarintot” (Csáki–Pál–Antal közzét. 2013: 40), a sárga színű virágokról nevet kapó kobátfalvi *Sármezőt* (Csáki–Pál–Antal közzét. 2013: 140), a kék virágokról elnevezett csöbi *Kékes dombot* (Csáki–Pál–Antal közzét. 2014: 41), a gyulakuti Bethlen birtok virágoskertjét (Csáki–Pál–Antal közzét. 2014: 61), a magyarigeni, egykori „fejedelmi botanicus kert” maradványait, ahonnan „az itten termő virágokat [...] május hónapjában gyűjtik a szakértők” (Csáki közzét. 2015: 62), a tordai *Kis és Nagy virágos* nevű dűlőket, melyek „bő virágtermésről nevezettek” (Csáki közzét. 2015: 140), illetve egyéb adatokat.

Kultúr- és művészettörténeti, művészetantropológiai kutatások

Elenyésző azon publikációk száma, mely művészettörténészek, műemlékvédelmi szakemberek tollából született, s a magyar paraszti kert- és virágkultúrát tárgyalják.²¹ A magyar nyelvterületen található történeti kertekkel is többnyire tájépítészek, botanikusok, építészek foglalkoztak, noha a művészettörténész Zádor Anna, „háború utáni művészettörténész-generációk nevelője”, már az 1930-as években publikált kerttörténeti írásokat, majd az 1970-es évektől több kitűnő tanulmánya jelent meg magyarországi angolkertekről (Galavics 1997: 3). Később tulajdonképpen neki köszönhetően növekedett művészettörténész körökben is az érdeklődés a kerttörténet iránt.

1973-ban B. Nagy Margit 17–18. századi vár-, kastély- és udvarházkeretek, az itt elkülönített virág díszkertek leírását közölte a korabeli leltárokat, összeírásokat feltáró, forrásközlő monográfiájában (Nagy M. 1973). S. Lauter Éva a 17. századi főúri kertek reprezentációjáról írt összefoglaló tanulmányt, melyben többek között az egykori virágoskerteket is bemutatta. Mint írja, a jelzett évszázad főúri és főrangú asszonyai között „nemes versengés folyt, hogy ki tud előbb meghonosítani kertjében egy-egy újfajta virágot” (Lauter 1993: 89). A Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutatóintézete a budapesti Kertészeti Egyetemen karöltve intézményesen a '90-es évek második felétől kapcsolódott be a magyarországi történeti kertek kutatásába. A kertművészetéről szóló folyóiratcikkek 1857–1944-es repertóriumát az említett egyetem hallgatói, Alföldy Gábor és Zolnai Dóra állították össze, míg az intézet munkatársa, Galavics Géza köteté szerkesztve azt, előszóval látta el, s a *Források és tanulmányok a magyarországi kertművészet történetéhez* sorozat első köteteként publikálta (Alföldy–Zolnai összeáll.–Galavics szerk. és előszót írta 1997). A soron következő kiadványok közül kiemelendő a szintén Galavics által szerkesztett *Történeti kertek. Kertművészet és műemlékvédelem* című, 2000-ben napvilágot látott tanulmánykötet (Galavics szerk. 2000), mely többek között Szabó T. E. Attila erdélyi történeti kertekről (Szabó T. [E.] 2000) vagy Stirling János 16–17. századi kertjeink divatnövényeiről, kuriózuma-

²¹ Vö. például Péntek–Szilágyi 1978.

iról (Stirling 2000) szóló írását tartalmazta. Ugyancsak e kötet mellékletében helyezték el az 1995–1999 között Magyarországon megjelent, kerttörténettel foglalkozó önálló kiadványok jegyzékét (Alföldy 2000).

Az erdélyi kastélykertkutatások részben arra is rávilágítottak, hogy miént hatottak az arisztokrácia által fenntartott kertek a paraszti kertkultúrára. Bicsok Zoltán és Orbán Zsolt történészek több mint 60 erdélyi nemesi család és az általuk építtetett vagy birtokolt mintegy 130 kastély bemutatását monográfiában publikálták. Több kiadást is megélt kötetük nemcsak az erdélyi nemesség és az erdélyi kastélyépítészet történetének összefoglalása, hanem az erdélyi kastélykertekre, a kastélyok környezetében létrehozott egykori dendrológiai parkokra, virágházakra stb. vonatkozó eddigi tudásunk egyfajta rezüméje, szintézise is (Bicsok–Orbán 2011, 2012, 2015, 2019). Megjegyzendő, hogy még ezt megeelően tette közzé Maros (Fekete 2007) és Szamos menti (Fekete 2012) kastélykertekről szóló átfogó köteteit, és a mezőségi kastélykertekről szóló esettanulmányát (Fekete 2010) Fekete Albert.

A magyar néprajztudomány a közelmúltig kevés figyelmet fordított a 19–20. századi uradalmi és műkertész-társadalom vizsgálatára, éppen ezért csak szórványos adataink vannak arra vonatkozóan, hogy egy-egy uradalmi vagy műkertész tevékenysége milyen hatással lehetett adott térségek, települések dísznövény- és virágkertkultúrájára. Bár Bodor Antal (1878–1955) közgazdászként, gazdasági szakíróként elsők között irányította a kutatók figyelmét a dísznövények esetleges gazdasági szerepére és hasznára, az üvegházi-melegági termesztésre, a virágok nagyban kereskedelmére és a műkertészek tevékenységére (Bodor 1935: 54), a vizsgálatok kezdetét az ezredfordulóra datálhatjuk. E tekintetben Csoma Zsigmond (Csoma 1997), illetve Nagy Zsolt (Nagy Zs. 2021a, 2021b, 2022b) Keszthely és Marosvásárhely központokat kutatva jelentetett meg eredményeket, Orbán János Bodor Péter műkertészi tevékenységére hívta fel a figyelmet (Orbán 2015), míg Takács Katalin doktori értekezésben járta körül alaposabban a 19. századi magyarországi uradalmi kertészetek témáját, érintve benne a műkertészi hivatást is (Takács K. 2017). A valódi monografikus áttekintés várat még magára. Megtörtént viszont egy-egy – műkertész által városi környezetben kialakított – park, díszkert történetének²² vagy egy-egy szakismeretekkel rendelkező néptanító

---

²² Lásd például Szilágyi O. 2008.

iskolakerti²³ tevékenységének és díszkertészeti szerepének esettanulmányokban²⁴ való, részleges feltárása.

A kultúr- és művészettörténeti kutatások külön csapásvonalát képviselik az ún. művészetantropológiai vizsgálatok. Török Gyöngyi tanulmányban (Török 1997), Szikszai Mária pedig egyetemi jegyzetben (Szikszai 2009) MS Mester *Vizitáció* című festményét és a középkori oltár intézményét, Albrecht Dürer, Hugo van de Goes, Martin Schongauer munkáit elemezve tértek ki részletesebben a középkor magyarországi virágábrázolásaira,²⁵ a növények szimbolikájára, kulturális és szakrális kontextusára. Fráter Erzsébet a Biblia növényeinek módszeres, monografikus áttekintésekor tért ki egy-egy dísznövényfaj²⁶ bemutatására, figyelt azok keresztény (magyar) kultúrkörben betöltött szerepének a hangsúlyozására, kultúr- és művészettörténeti jelentőségük ismertetésére (Fráter 2017, 2018). Tánczos Vilmos a folklór archetipikus képeiről, szimbolikus formáiról írott egyetemi jegyzetében (Tánczos 2006: 281–284) és monográfiájában (Tánczos 2007: 364–368) a virágokat és a bokrétát az élet-, termékenység- és szerelemjelképek csoportjába sorolva, egyetemes jelképekként tárgyalta.

Gazdaságantropológiai, gazdaságtörténeti kutatások

Csoma Zsigmond szerint a kertészet fokozatos változását többek között a dísznövénykertészetek, a vágott virágot előállító kisebb-nagyobb üzemi szintű telepek megjelenése is mutatta a 19. században (Csoma 2005: 205). Dr. Wass András 1939-ben a virágtermesztésről már mint „hasznothajtó” kertgazdasági „üzemágról” írt (Wass 1939), de a gazdaságantropológia és -történet a virágot mint árucseretárgyat vagy mint haszonnövényt csak az utóbbi években kezdte vizsgálni.

²³ Itt jegyzem meg, hogy az 1910-es években a középiskolai művészi oktatás tantervében a parasztkertek ismertetése is szerepelt (vö. Nádai 1918: 27).

²⁴ Lásd például Csoma 2005: 215, 218–220, 227, 230, 234, 239.

²⁵ Nőszírom, pünkösdi rózsza, szamóca, rózsza, fehér liliom, ibolya.

²⁶ Mályvák, közönséges júdásfa, fehér liliom, tazettanárcisz, sároni tulipán, koronás szel-lőrózsza, koronás margitvirág stb.

Kinda István két székellyöldi régió (Orbaiszék és a Kis-Küküllő felső folyása) gazdálkodási mintáinak összehasonlító vizsgálata során, az agrárfalvak új struktúráit elemezve rögzítette Cófalva 1990-es években elterjedt *kispados* virágkereskedelmét mint kiegészítő gazdasági tevékenységet (Kinda 2017: 231), illetve egy hármásfalusi virágkertészeti vállalkozás születését (Kinda 2017: 232).

Molnár Ágnes a polgárosodó kiskanizsai „sáskák” esetében írta le, hogy a Nagykanizsa vonzáskörzetében élő falusias kistermelők több mint egy évszázada vannak jelen a megyei jogú város piacain a virágpalántáikkal. Technológiájukban a valódi újítást a fóliasátras virágtermesztés bevezetése, majd a természetöltesítmények kifűtése jelentette. Elsők között hívta fel a figyelmet a nagy áruházláncok importált virágkínálatának hatásaira, a fokozódó „belső és külső” konkurenciára, e helyzetben pedig a specializáció szükségességére (Molnár Á. 2005: 199, 204–205, 207–208).

Nagy Zsolt a Maros megyei Udvarfalva 21. századi gazdasági modelljeit, stratégiáit és gyakorlatait elemezte, a helyi nagyüzemi virágtermesztés témakörét járta körül. A szerző tanulmányában azt az 1989 után bekövetkezett gazdasági alapú kényszer-visszarendeződési folyamatot mutatta be, amely az iparosodó, urbanizálódó Románia vidéki lakosságának életében tulajdonképpen szinte mindenhol lejátszódott (Nagy Zs. 2020). Ugyanakkor elsőként hívta fel a figyelmet az egykori, Nagyszében környéki landler virágosok, a 18. században a százok mellé betelepült, német ajkú, osztrák telepesek virágkereskedelmi hagyományaira (Nagy Zs. 2020: 120), melynek dokumentálására később önálló kutatást is indított (Nagy Zs. 2021d).

A gyűjtögető gazdálkodás és gyűjtögetés kutatása

A vadon előforduló növények dísznövényként való hasznosításának, piaci értékesítésének a kérdéseit is elsősorban gazdaságnéprajzi, gazdálkodás-antropológiai szempontokat érvényesítő publikációk rögzítették.

Vajkai Aurél Cserszegtomaj gyűjtögető gazdálkodását elemezve tért ki a spontán flórából gyűjtött „dísznövények” különböző hasznosítási lehetőségeire (Vajkai 1941: 247–248). Konrád Béla nemrég adta ki 1980-ban végzett felmérését Mezőpanit és környékének természetes növénytársu-

lásairól és az azokat alkotó főbb flóraelemekről, melyben a térség dísznövényként ültetett²⁷ vagy gyűjtött²⁸ spontán flóraelemeiről is közölt adatokat (Konrád [2021]: 190). Viga Gyula a gazdasági kapcsolatok hagyományos formáit elemezve tért ki a táji munkamegosztás és árucsere Bükkvidéken dokumentálható formáira. A gyűjtögetett javak kereskedelménél említette a halottak napja előtt kötött répáshuti és diósgyőri fenyőkoszorúk mellett a kisgyőri vadvirággal²⁹ piacozó asszonyokat, s a cserépi gyöngyvirág-, ibolya- és hóvirágárusokat, akik „évtizedekig szervezeten [...] nőnap előtt [...] nem csupán a Bükk környező lejtőin szedték a hóvirágot, de elmentek gyűjteni a dunántúli erdőkbe is (Pécs, Villány, Kaposvár, Dombóvár, Nagykanizsa környékére).” Viga szerint a két világháború között e csokrokat főként az egri és a kövesdi piacokon értékesítették (Viga 2007: 134), míg Huseby Éva Veronika mutatott rá korábban arra, hogy azokkal főként a főváros piacait látogatták, nem elhanyagolható haszontéve szert (Huseby 1982). Ugyancsak e vidék asszonyai, Noszvajban és környékén főleg a gyöngyvirágot szedték jövedelemkiegészítés céljából, melyről Bakó Ferenc adott hírt *A Bükk-vidék néprajzában* (Bakó 1977: 144). Ennél korábbi tudósítás a helyi asszonyok ilyen jellegű tevékenységéről csak az országos-regionális sajtóban jelent meg. Medve Imre a *Vasárnapi Ujság* hasábjain az egri lányok népviseletét elemezve jegyezte meg, hogy „a virágbokréták Tárkányból kerülnek ide, mert a tárkányi lányok az első ibolyával együtt jelennek meg Egerben, s ott míg a szamóca meg nem érik, virágokkal kereskednek” (Medve 1858: 342). E. Fehér Julianna Viga Gyulára hivatkozva, az észak-magyarországi árucszeréről és migrációról szóló kötetében említette, hogy a bernecebaráti asszonyok a Börzsönyben szedett hóvirágot Ipolyságra és Balassagyarmatra vitték eladni, s a szendehelyi nem gazdálkodó szegényeket *hóvirágszedő embernek* is nevezték (Fehér 1957: 282).³⁰

Szilágyi Miklós 2008-ban megjelent, *A népies halászat, vadászat és gyűjtögetés lexikona* című, tematikus kézikönyve az ún. „ősfoglalkozá-

²⁷ Közönséges akác, kislevelű hárs, tatárjuhar, mezei juhar.

²⁸ Margareta, nagy ezerjófű, kockás liliom, turbánliliom, erdei gyöngyvirág, hóvirág.

²⁹ Ibolya, kankalin „és másfajta virág”.

³⁰ E. Fehér Julianna a hóvirág gyűjtése mellett dokumentálta a gyöngyvirág, a sárga kökőrcsin, a kakastaréj, a szentgyörgyvirág, a sárga liliom, a barka begyűjtését is (Fehér 1957: 283).

sok” monografikus összegzésének hiányára válaszolva, azok helyett született. A szerző a lexikon szócikkeibe a vadon termő növények gyűjtőgyűjtésével foglalkozó magyar néprajzi szakirodalom korábbi eredményeit is beépítette, a növényekre, valamint az élőhelyismeretre és -használatra vonatkozó önálló szócikkeinek száma a lexikon teljes anyagához viszonyítva azonban elenyésző, s a népies halászat és vadászat tárgykörébe tartozó fogalmakhoz mérve mindenképpen eltörpül, alig haladja meg a hatvanat. Ezek közül szempontunkból azonban a „gyűjtőgyűjtett növények” (Szilágyi M. 2008: 67–68) és a „vadvirágok gyűjtése” (Szilágyi M. 2008: 194) című önálló szócikkek kiemelendők.

Magyarországi etnoökológusok 2014-ben adtak közre Gyimesekről olyan monográfiát, melyben adatokat találhatunk a díszítő értékük miatt kedvelt, netán gyűjtött spontán flóraelemekről is (Babai–Molnár–Molnár 2014).³¹

A spontán flóraelemek parasztkerti meghonosítására vonatkozóan az első leírások már az 1880-as évek végén megjelentek (Mágócsy [Dietz] 1887, Bandt 1888), majd Dáné Tibor 1958-ban adott ki útmutatót. A közel 3000 példányban kiadott, igencsak népszerű kötet hatására minden bizonnyal számos erdélyi parasztkertbe kerültek be olyan vadvirágok, melyek azelőtt mint spontán flóraelemek esetleg csak virágcsokrokba kötvé kerülhettek a települések határain belül (Dáné [1958]).³²

Invázióbiológiai/-ökológiai és herbológiai kutatások

Az idegenhonos dísznövényfajok inváziós tulajdonságainak biológiai-ökológiai szempontú tudományos kutatása tulajdonképpen a 2000-es

³¹ Fehér fenyő, hóvirág, havasi gyopár stb. Fontosnak tartom ugyanakkor megjegyezni, hogy e munkacsoport tagjai emelték be a magyar néprajzi szakirodalomba a fontos szerepet játszó, mindennapi életet meghatározó növényfajok megnevezésére a *kulturális kulcsfaj* fogalmát.

³² Legutóbb 2021 áprilisában a Debreceni Egyetem munkatársai adtak közre felhívást *Kertek kerestetnek!* címmel. A Molnár V. Attila botanikus által kezdeményezett kutatási program keretén belül konyha- és díszkertek élővilágát kutatják, különös tekintettel a kertekbe ültetett dísznövényekre, azon belül is a spontán flórából származó fajok kerti meghonosítására. Vö. <https://molnar-v-attila.blogspot.com/2021/04/kertek-kerestetenek.html> (Utolsó letöltés: 2021. máj. 18.).

évek elején vett nagy lendületet, főként a magyar nyelvterület Romániára és Magyarországra eső részén.³³

Az invázióbiológiai és -ökológiai kutatások egyrészt számos, a háztáji kertekbe korábban vagy újonnan bekerült idegenhonos dísznövényfajról, azok hatásáról tudósítanak, másrészt a hatósági programoknak, tájékoztató kampányoknak és egyébeknek köszönhetően e növények népi megítélésének és kezelésének változásáról is hasznos információkat szolgáltatnak a népi dísznövénykultúrát kutató etnobotanikusok számára. Az invázióbiológiai és -ökológiai kutatások mentén vizsgálhatóvá, „megfoghatóvá” váltak a népi és a hatósági/szakmai kategorizálások, terminológiák közötti – gyakran éles – eltérések, különbségek, azaz például, hogy míg egyes fajok a nép körében tetszetős, esztétikai értéket képviselő dísz(ítő)növények, a hatóságok és a biológus-ökológus-kertész-agrár stb. szakemberek szemében értéktelen, irtandó, esetleg veszélyes gyomnövények. Szemléletes példa erre Kunt Ernő 1983-ban megjelent, temetők népművészetét bemutató monográfiájának borítóképe, melyen a fejfák előtt dísznövényként ültetve/meghagyva látjuk a kanadai arany vesszőt, a fejfák háttérében pedig két másik, élősvényt alkotó növényfajt (orgonát és fehér akácot), amelyeket napjaink invázióbiológusai és -ökológusai kivétel nélkül veszélyes, gyorsan terjedő gyomként kezelnek.³⁴ A magyar népi dísznövénykultúra kutatástörténetének minél teljesebb körű felvázolása tehát az említett tudományterületek legfontosabb eredményei mellett sem mehet el.³⁵ A terepbotanikai programoknak köszönhe-

³³ Az e téren eddig született fontosabb publikációk szinte kivétel nélkül hangsúlyozzák, hogy a háztáji kertekből kivaduló idegenhonos dísznövények vagy az oda bekerülő és ott megtűrt, netán dísznövényként szaporított, szaporodni „hagvott” taxonok egy jelentős része invazív tulajdonságokkal rendelkezik, özönnövényként veszélyeztetve a spontán- és kultúrflóra változatosságát, illetve általában a biológiai sokféleséget.

Az 'invázió' (= előzölés) fogalma alatt ebben az esetben azt a folyamatot értjük, amikor egy faj sikeresen leküzdí a barriereket, a természetes terjedési akadályokat, és rövid időn belül egy területen tömegesen elszaporodik, rohamosan terjed, jelentős károkat okozva ezzel az őshonos flórában, illetve a kultúrállományokban (Pásztor–Oborny 2007: 51–63).

³⁴ Vö. Kunt 1983; Molnár V.–Schmotzer–Csathó–Mészáros–Takács–Löki 2018: 172.

³⁵ Az idegenhonos inváziós fajokkal kapcsolatos kockázatok és problémák a világ egészét érintő, határokon átnyúló kihívást jelentenek. A *Secretariat of the Convention on Biological Diversity (Biológiai Sokféleség Egyezmény Titkársága)* és nemzetközi, illetve nemzeti szervezetek, pártok, kormányok, civil szervezetek között létrejött egyedülálló együttműködésnek köszönhetően kidolgoztak, és 2002 áprilisában Hágában határozatban fogadtak el egy olyan globális stratégiát [Decision VI/9. *Of the Conference of the*

tően 2004-re már elkészült Dihoru tollából a román spontán flóra invazív növényeiről szóló első összegzés (Dihoru 2004), s mintegy 351 oldal terjedelemben megjelent a Románia szegetális gymmnövényzetét bemutató monográfia is (Ciocârlan–Berca–Chirilă–Coste–Popescu 2004).

Az ún. „színes listák”³⁶, a román vörös lista (*Lista Roșie*) (Oltean–Negrean–Popescu–Roman–Dihoru–Sanda–Mihăilescu 1994) és a román *Vörös könyv* (*Cartea roșie*) (Dihoru–Negrean 2009) mintájára, a fent említett publikációk után 2005-ben elkészült a romániai fekete lista is, melybe az országban azonosított idegenhonos 433 növényfaj közül azokat az adventív fajokat sorolták be (köztük több, a nép körében dísznővényként számontartottat is), amelyek fellépésükkel biológiai környezetszennyezést (flóraszennyezést) okoznak, terjedésük invazív (Anastasiu–Negrean 2005). Megjegyzendő, hogy nemzetközi téren még nem általános a fekete listák használata, hiszen nincs olyan egységes, elfogadott kategóriarendszere, mint például a vörös listáknak (Bartha 2012: 40). Szintén 2005-ben, áprilisban került sor Romániában az első olyan nemzeti szintű tudományos konferencia megszervezésére, mely *Neofiták Romániában* címmel kiemelt figyelmet szentelt az invazív növényfajok vizsgálatának (Bartók 2009: 27).³⁷

Az idegenhonos invazív növények romániai feltérképezése és listázása terén 2011 és 2012 voltak kiemelendő évek, hiszen megjelent a Románia adventív flóráját bemutató szintézis *Plante adventive în flora României* címmel (Sîrbu–Oprea 2011), közreadták a legutóbbi román gyomatlaszt (*Atlasul principalelor buruieni din România*), amely több kertekből kivaduló dísznövényfajnak is kiemelt figyelmet és számos térképlapot szentelt (vö. Chirilă–Ciocârlan–Berca 2012), de megjelent Culiță Sîrbu tollából az

---

Parties to the Convention on Biological Diversity on the Global Strategy for Plant Conservation, 2002, Hague. Vö. <http://www.botanicgardens.ie/gspc/pdfs/gspc.pdf> (Utolsó letöltés: 2021. ápr. 22.)], amelynek ajánlására minden ország 2004 és 2006 között el kellett készítenie az idegen invazív növényfajok listáját, annak érdekében, hogy megelőzhető legyen a biodiverzitás csökkenése, melyet ezek a növények okoznak (Bartók 2009: 26).

³⁶ Kipusztult és/vagy veszélyeztetett növényfajokat tartalmazó *Vörös Könyvek / Vörös Listák*; rövid időn belül vélhetően veszélyeztetetté váló növényfajokat felsorakoztató *Rózsaszín Listák*; aktív védelemnek köszönhetően csökkenő veszélyeztetettségű növényfajokat magába foglaló *Kék Listák*; állományaik számában és nagyságában nem változó növényfajokat felleltározó *Zöld Listák* stb. (vö. Bartha 2000: 3).

³⁷ Árokalja, BBTE Biológia és Geológia Kar.

első romániai invazív karanténnövényeket (plante de carantină invazive) áttekintő kiadvány is (Sîrbu 2012).

Magyarországon az uniós csatlakozás közeledtével, 2003-ban napirendre került a természetes „növényzeti örökség” felmérése és összehasonlító vizsgálata,³⁸ melynek keretén belül a hazai botanikusok több adatot gyűjtöttek az özönnövényekről. Ennek eredményeként jelenhetett meg 2004-ben az *Özönnövények* (Mihály–Botta-Dukát szerk. 2004) és 2006-ban az *Özönnövények II.* (Botta-Dukát–Mihály szerk. 2006) című összefoglaló, 2012-ben pedig az az invazív fajokat számbavevő nagymonográfia, mely hangsúlyosan, részletesen tárgyalta az egykori parasztkertek, illetve napjaink háztáji kertjeinek invazív tulajdonságokkal rendelkező idegenhonos dísznövényeit (a kötetben bemutatott fajok többsége tulajdonképpen dísznövényként termesztett faj). A mű egységes szempontok alapján, (különálló tanulmányokként, történeti és (erdélyi, kárpátaljai, örvidéki stb.) etnobotanikai adatok, valamint mai elterjedést mutató térképek, fényképfelvételek kíséretében közölte több dísznövény-faj³⁹ taxonómiai, morfológiai, biológiai, terjedési, előfordulási, ökológiai, természetvédelmi és gazdasági leírását (Csiszár szerk. 2012).

Az utóbbi évtizedekben megjelent fontosabb herbológiai (gyomnövényntani) szakmunkák sorában⁴⁰ egészen egyedülálló, s a magyar népi

³⁸ A magyar nyelvterületet lefedő országok közül Magyarország, Szlovákia és Szlovénia 2004-től, Románia 2007-től, Horvátország 2013-tól az Európai Unió csatlakozásával, Szerbia 2012-től pedig mint hivatalos tagjelölt vállalja, hogy az Európai Tanács által korábban hozott, érvényben lévő szabályrendeleteket, így a természetvédelmi vonatkozású határozatokat is betartja. Az Unión belül az invazív (dísz)növényekre és növényi inváziókra való tudatos odafigyelés, az Unió számára veszélyt jelentő idegenhonos inváziós fajok Unióba történő szándékos vagy gondatlan behozatalára, szaporítására, nevelésére, szállítására, beszerzésére, értékesítésére, használatára, kereskedelmére, tartására és környezetbe történő kibocsátására vonatkozó tilalmak bevezetése tulajdonképpen a fent említett államok csatlakozásától datálható, így már helyi szakemberek és döntéshozók is részt vállalhattak az ide vonatkozó legfontosabb dokumentumok összeállításában, rendelkezések meghozatalában.

³⁹ Amerikai és kínai karmazsinbogyó, több óriáskeserűfű-faj, süntök, sárga selyemmályva, arany ribizske, parti szőlő és hibridjei, közönséges vadszőlő, indiai szamóca, kései meggy, japán komló, turkesztáni szil, nyugati ostorfa, keskenylevelű ezüstfa, cserjés gyalogakác, fehér akác, mirigyes bálványfa, ecetszömörce, zöld juhar, bíbor nebánscsvirág, kaukázusi medvetalp, közönséges selyemkóró, illatos nyáriorgona, amerikai kőrís, közönséges orgona, magas és kanadai aranyvessző, több észak-amerikai őszirózsafaj, egynyarú seprence, magas kúpvirág, csicsóka, közönséges csavarhíнар, úszó kagylótutaj.

⁴⁰ Lásd például Vajdai szerk. 2000, Hunyadi–Béres–Kazinczi szerk. 2011 stb.

dísznövénykultúra kutatástörténete szempontjából is kiemelendő a Pinke Gyula és Pál Róbert által közreadott *Gyomnövényeink eredete, termőhelye és védelme* című kötet, mely elsők között képezett hidat a botanika, az archeobotanika, a növényvédelem, a növénytermesztés, az ökológia, a néprajz és a természetvédelem tudományágai között úgy, hogy közben az említett tudományok gyomnövényekkel szembeni negatív előítéleteit próbálta átformálni egy pozitívabb szemlélet irányába (Pinke–Pál 2005). A kötet szerzői a gyomnövények hasznai között a dísznövényként való alkalmazás lehetőségeit is részletesen tárgyalták (Pinke–Pál 2005: 183–184). Gyomok hasonló megközelítésben, dísznövényként való bemutatásával a magyar szakirodalomban eddig csak elvétve találkozhattunk. Udvardy László például az archeofiton gabonagyomjaink dekoratív szépségére és kertészeti jelentőségére hívta fel a figyelmet egy szimpozionon, hangsúlyozva, hogy – a népművészeti díszítőmotívumként is gyakran feltűnő – pipacs és kék búzavirág, vagy a konkoly és a tinóöröm magjai egy-nyári dísznövényként nálunk is kaphatóak a boltok polcain, illetve piacon, kedvelt dísznövényei parasztkertjeinknek (Udvardy 2000).

Alkalmazott kertészettudományi és kertészeti-növényteni (hortibotanikai) kutatások

Végül a társtudományok sorában a dísznövénytermesztésre, kertészeti dendrológiára, virágkötészetre stb. vonatkozó eredmények vázlatos áttekintése is szükségszerűnek mutatkozik. Egyrészt a korán önállósult virág- és díszkertészeti szakma irodalma, a tudománynépszerűsítő és ismeretterjesztő munkák, a kézi- és tankönyvek, szaklapok stb. több évszázadon át meghatározták, alakították a magyar népi kert- és virágkultúrát, a paraszti-polgári-főúri-egyházi kertek faj-, illetve fajtaösszetételét, újabb és újabb ismeretek, módszerek, eszközök meghonosodását.⁴¹ Másrészt az alkalmazott kertészettudományok és kertészeti-növényteni (hortibotanikai) kutatások (beleértve a farmakobotanika ide vonatkozó eredményeit is), gyakran fókuszáltak egy-egy kisebb-nagyobb térség, régió hagyományos virágkultúrájának a bemutatására, a virágokhoz kap-

⁴¹ Napjainkban terepen is gyakran találkozhatunk adatközlők magánkönyvtárában e kiadványokkal.

csolódó hagyományok dokumentálására, netán elemzésére, vagy adtak teret falusi, városi adatközlők közléseinek, publikáltak ezek feljegyzéseit, leveleit stb.

Az 1500-as évektől kibontakozó, folyamatosan fejlődő magyar kertészeti szakirodalom dísznövényekre vonatkozó, második világháborúig megjelent tételeiről kiváló áttekintést nyújthatnak a budapesti Magyar Királyi Mezőgazdasági Múzeum (Dóczy–Wellmann–Bakács [összeáll.] 1934, Dóczy–Bakács–Gerendás [összeáll.] 1938), később pedig a Mezőgazdasági Múzeum (Szabó F. [szerk.] 1956; Takács I. [s. a. r.] 1959, 1961, 1963; Szabó F. [szerk.] 1966, 1968) tematikus bibliográfiái. Sajnos az 1945–1959 közötti másfél évtized eredményeire vonatkozóan nem született hasonlóan átfogó könyvészet, két előző kötetet – az 1796–1899 közötti időszakot (Turányi [összeáll.] 1958), illetve az 1900–1944 közötti időszakot (Mados [összeáll.] 1961) feldolgozó szakfolyóirat-bibliográfiát – követően csupán az 1945–1962 közötti időszakban megjelent mezőgazdasági folyóiratcikkek áttekintése történt meg (Mados összeáll. 1963). Az 1960–1989-et közrefogó szűk három évtizedet⁴² az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ által indított *Magyar Mezőgazdasági Bibliográfia (MMB)* időszakosan, általában évi négy önálló füzetben (lapszámmal) megjelent, teljességre törekvő listái, név-, cím- és tárgymutatói révén lehet nyomon követni. Az 1989-től megjelent magyar nyelvű, ide vonatkozó publikációkat jórészt az Országos Mezőgazdasági Könyvtár adatbázisa⁴³ tartalmazza.

Az 1800-as évek második felére datálható az első magyar nyelvű virág- és díszkertészeti szaklapok, illetve a virág- és díszkertészeti témákat is közlő folyóiratok, közlönyök, értesítők megjelenése, míg az ún. magazinszerű időszakos kiadványok az 1989-es rendszerváltást követően kezdtek napvilágot látni tömegesen. Mindenekelőtt érdemes itt azt kiemelni, hogy magyar nyelvterületen az előbbi kategóriába sorolható, tematikus, dísznövényekre fókuszáló szaklap jóval kevesebb volt, mint a kertészet valamennyi ágát bemutatni szándékozó, s így a virágkertészetet is felkaroló folyóirat, illetve a hobbikertészeket megcélzó képes

⁴² Könyveket, tanulmányokat, folyóiratcikkeket, különnyomatokat, egyetemi jegyzeteket, disszertációkat stb. egyaránt.

⁴³ Lásd <http://alephsrv1.omgk.hu/F?RN=850295496> (Utolsó letöltés: 2021. ápr. 30.).

magazin.⁴⁴ A magyar népi dísznövénykultúra megismeréséhez az elmúlt

⁴⁴ Az egyik első szaklapnak tekinthető az 1887–1899 között Temesváron megjelent, kéthavi rendszerességgel jelentkező *Rózsa Ujság*, melyet előbb Kaufmann Ernő, majd 1893-tól Mühle Vilmos szerkesztettek. A szerkesztőség székhelye nem Temesváron, hanem Pécsen volt, s a lapnak német nyelvű kiadása is megjelent *Ungarische Rosenzeitung* címmel 1889–1895 között. Mindkét lapban elsősorban a rózsakertészetre vonatkozó cikkekkkel, bírálatokkal, kiállítások beszámolóival, szakirodalmi szemlével, színes mellékletekkel találkozhatunk. A dísznövények termesztésére szakosodott városi műkertészeknek 1902-ben indult szaklapjuk *Magyar Műkertészek és Kertgazdák Cultur Egyesületének Országos Szakközlönye* címmel. A kéthavonta megjelenő közlöny egyesületi tudnivalók, üzleti közlemények mellett rövid szakkikkeket tartalmazott, főként a díszkertészet témaköréből. Utódlapja, a *Magyar Műkertész* 1904-től 1915-ig jelent meg, s az 1910-es évektől a virágkertészeti témák mellett már más, a mezőgazdaság egész területéről vett, rövidebb ismeretterjesztő cikkeket és híreket is közöltek benne. Közben 1909-től két évfolyamot élt meg társlapja, az *Alföldi Gazdával* egyesült *Magyar Műkertész és Alföldi Gazda*. 1929 decembere és 1930 között a „Virágos Budapest – Virágos Magyarország” mozgalom, valamint a Dendrológusok és Kertbarátok Szakosztályának hivatalos lapja (*Virágos Budapest – Virágos Magyarország*) Darvas Ferenc szerkesztésében jelent meg. Célja a mozgalom népszerűsítése mellett a kiváló szakírók tollából származó virágkertészeti szakkikkek publikálása volt. A különböző parkismertetések mellett a városszépítés témakörében is számos írást közöltek e lapban. Az 1928–1930 között havonta megjelenő *Budapesti Gazdálkodók és Kertészkedők Lapja* 1933-ban *Budapesti Gazdálkodók és Kertészkedők Egyesülete* címmel indult újra, s – bár a cím nem erről árulkodik – szinte kizárólag csak a dísznövénytermesztés, virágápolás tárgykörébe tartozó szaktanácsokat, üzeneteket közölt hasábjain. A Füredi Jenő által szerkesztett egyesületi lap rövid életűnek bizonyult, még alapítása évében megszűnt. 1935-től 1948 októberéig havi rendszerességgel jelent meg a budapesti Virágkedvelők Egyesületének folyóirata, a *Virágkedvelők Lapja*, Sándor Arnoldné szerkesztésében, mely hasznos tudnivalókat tartalmazott a kerti- és szobanövények gondozására, ápolására vonatkozóan, s figyelmeztette olvasóit az ideny munkák elvégzésére. A fent felsorolt néhány szaklap mellett számos kertészeti folyóirat látott napvilágot az elmúlt másfél évszázadban, melyek közül több külön rovatot is szentelt a dísznövénytermesztés témakörének. A legelső magyar nyelvű, átfogó kertészeti szaklap, a Magyar Kertészeti Társulat hetiközlönye, a *Kerti Gazdaság* (1857–1863) még csak elvétve, utódlapja, a *Kertészetiünk* (1863) és *A Nép Kertésze* (1864–1866, 1869–1891) azonban már gyakrabban publikálta neves kertek ismertetése mellett a virágtermesztésről szóló írásokat. Az 1861–1865 között hetente megjelenő, 1863-tól a *Magyar Kertész* című hetilapot (1863) is magába olvasztó *Falusi Gazda* [I.] – amint neve is jelezte – tartalmával elsősorban a falun élőköt célozta meg. A közkedvelt kertészeti lap az Országos Magyar Kertészeti Társulat közlönyeként és az Első Magyar Kertgazdászati Ügynökség értesítőjeként jelent meg Girókuti P. Ferenc szerkesztésében. Ez tekinthető a legelső olyan kertészeti lapnak, mely a dísznövénytermesztésre vonatkozó cikkeiben is széles rétegekhez – például a kertészkedő nőkhöz is – kívánt szólni, s ezért olyan „közhasznú” rovatokat is felvett, mint a *Társalgás az olvasókkal*, *Gazdasszonykodás* stb. A lap megszűnte után azonos címmel (*Falusi Gazda* [II.]) jelent meg ugyan 1866–1868 között, szintén Pesten egy lap, de ennek szerkesztője (Farkas Mihály) földbirtokosként szakított Girókuti népszerűsítést kereső irányzatával. Csak a későbbi, 1873–1895 között *Falusi Gazda* [III.]

címmel indított képes gazdasági lapnak (szerkesztője előbb Máday Izidor, majd Wagner László, Bosányi Endre, végül Herényi Gothard Sándor) sikerült megközelítenie a Girókuti által elért népszerűséget. Célsoportját elsősorban a lelkesek és a néptanítók képezték. Emellett, ebben az időszakban, 1883-tól két éven át jelent meg a *Képes Családi Lapok* ingyenes mellékleteként a *Gazdasági és Háztartási Lapok*, melyben a konyha- és virágoskert gondozására vonatkozó tanácsokat is olvashattak az érdeklődők. E lap célközönségének a vidéki értelmiség képviselői és a kis-, illetve középbirtokosok számítottak. Girókuti 1865-ben indított új lapot *Kertész-Gazda* címmel, mely 1873-ig a magyar gazdák és gazdasszonyok képes hetilapjaként látott napvilágot, hasonló tartalommal és célkitűzésekkel, mint korábban az általa szerkesztett *Falusi Gazda* [I.]. A lap 1867–1868 között *Kertészgazda s a Nép Kertésze* címmel jelenhetett meg. Ebben Girókuti számos olyan cikket közölt, mely a magyar népi dísznövénykultúra kutatástörténete szempontjából is jelentős. Így például 1871-ben rövid tanulmányt tett közzé a mezei virágok szerepéről a díszkertekben ([Girókuti P.] 1871). A *Kertészeti Füzetek* Mauthner Ödön szerkesztésében 1878–1880 között a díszkertészet haviközlönyének is számított. A *Kert* című, szintén Mauthner-féle szaklap pedig havonta kétszer jelent meg, s a „kertészet összes ágait magába foglaló” kertészeti folyóiratként volt jelen a magyar lappiacon 1895-től egészen az 1919-es megszűntéig. Rendszeres rovatai között találjuk a *Díszkertészet*, a *Kerttervezés és fajkertészet* címűeket, melyekkel még a korábban indult *Kertészeti Lapok*nál (1886–1912, 1924–1933) az Országos Magyar Kertészeti Egyesület havi majd kétheti közlönyénél is nagyobb népszerűsége tehetett szert. Utóbbi lapban jelent meg Råde Károly ismeretterjesztő cikke a magyar földbirtokosok új virágfajok és -fajták meghonosításában betöltött szerepéről (Råde 1910). A lapban ugyancsak hangsúlyosan jelen voltak a virág- és tájkertészeti témák, a századfordulótól állandósult rovatai között szintén ott volt a *Díszkertészet*, emellett pedig külön a *Virágkertészet*, a *Kérdések és feleletek*, illetve a *Levelezés* rovat is. Utódlapja 1913-tól a *Kertészet* [I.] (1924-ig), amely a *Kertészeti Lapokat* és a *Gyümölcskertészt* egyesítette magába. Az említett egyesület 1929–1944 között az Okleveles Kertészek Országos Egyesületével együtt adta ki hivatalos lapját (*Kertészeti Szemle*). Ebben olyan cikkek is helyet kaphattak, mint például Domokos Jánosnak A „magyar” parasztkert című vitaindító írása (Domokos 1934). Mauthner magánkiadványaként jelent meg ugyanakkor a *Kertészeti Füzetek*hez hasonló népszerűségnek örvendő, tartalmában azonban kissé eltérő *Mauthner Utmutatója* (1899–1912). Virágkertészettel foglalkozó cikkeket közölt a felsoroltak mellett a *Gyümölcsészeti és Konyhakertészeti Füzetek* (1880–1899, havonta), a *Házi Szármasyaink* állandó melléklete, a *Gyümölcsészeti, Borászati és Kertészeti Ujság* (1887), illetve utódlapja, a *Gyümölcsészeti, Szőlészeti és Kertészeti Ujság* (1887), az Erdélyrészi Kertészeti Egyesület Kolozsváron kiadott havi közlönye, a *Kertészgazdasági Lapok* (1893–1899), ritkábban pedig a budapesti *Magyar Kertész* [I.] (1885–1886), a nagyszöllősi *Magyar Kertész* [II.] (1890–1891), valamint *Az Okszerű Gazda* (1887–1888). A virágoskertekkel is foglalkozó szaklapok sorában kell említenünk még az újvidéki *Bastovant* (1900, kéthavi), a Papp Samu szerkesztette sepsiszentgyörgyi *A Kertészet* két megjelenő lapszámát (1901), illetve utódlapját, a *Kertészeti Közönyt* (1902–1906, havi) is, melyet 1913–1914 között *Kertészeti Közölnyként* mint szakismeretterjesztő lapot, erdélyi kertészeti havilapot indítottak újra útjára. A *Magyar Kertésztözsde. Ungarische Gärtnerbörse* a magyar palánták és virágok kétnyelvű hirdetési haviközlönye volt 1904–1905 között. A dísznövények természetében igencsak jártas, osztrák származású, temesvári majd marosvásárhelyi műkertész, Wencselas Franz

Niemitz (Niemetz) szerkesztésében jelent meg kéthavi rendszerességgel az ismeretterjesztő rövidcikkekkel tartalmazó *Kertgazdasági Lapok* képes szaklap (1910–1911). *Kött Kertészeti Közlönye* Pécsen, havonta jelent meg mint a virág- és „kertkedvelők tanácsadója a kertben és a ház körül”. A lapot a Kött J. Kertészet adta ki, négy évfolyama (1927–1930) Knotik Rezső szerkesztésében látott napvilágot. Ugyancsak 1927-ben indult a Kerekes Lajos által szerkesztett, 1944-ig havonta megjelenő *Kertészet* [II.]. Lapjain számos, szempontunkból értékes írással találkozhatunk, így például *Virágos tanyai, falusi és városi kerteket!* című hírrel (*Kertészet* 1928: 241), falusi virágágycik kialakítására vonatkozó tanácsokkal, útmutatókkal stb. A Debreceni és Hajdúvármegyei Kertészeti Egylet *Kertgazdaság* [I.] című lapjának (1932–1934) szerkesztője (Fráter Jenő) és szerzői „a kertkedvelőknek virágos kertjeik ápolásában” is segítséget kívántak nyújtani. A később egyesületté vált egylet 1938-ban indított, s még abban az évben meg is szűnt *Tiszántúli Kertészeti Tanácsadója* szintén hasznos tanácsokat kívánt adni a „családi házak virágos-...] kertjeinek gondozására.” A M. Kir. *Kertészeti Tanintézet Közleménye*iben 1935–1939 között több tudományos kutatómunkán alapuló tanulmány jelenhetett meg a virágtermesztés területéről, szakemberek tollából. A Békésvármegyei Gyümölcsstermelők Egyesülete és a Békésvármegyei Kertészeti Egyesület havonta megjelenő értesítője (*Gyümölcsstermesztés és Kertészet*, 1938–1941) szintén rendszeresen közölt virágkertészeti témában. 1949–1951 között kéthavi rendszerességgel adták ki a Földművelésügyi Minisztérium kertészeti szakfolyóiratát, a díszkertészeti cikkeket is közlő *Kert és Szőlő* című lapot. Hasonló névvel (*Kertészet és Szőlészet*) 1952-től jelent meg virágtermesztésről szóló írásokat is hozó szaklap, melynek *Kiskert* című mellékletét 1962-től olvashatták az érdeklődők. Az 1956-ban indult *Kertész Híradó* később, 1990-ig *Kertészmérnök* címmel jelent meg. Hasábjain elvéve a magyar parasztkertekről szóló cikkekkkel is találkozhatunk (vö. például Szilágyi 1986). 1969-től indult útjára, s napjainkig megjelenik *Horticulture* alcímmel a *Kertgazdaság* [II.], míg 1977-ben Bálint György, „a nemzet kertésze” alapította meg a *Kertbarát Magazint*. E lapokat kivéve a diktatúra éveiben sem Magyarországon, sem Romániában nem jelent meg számottevő, virágkultúránkat is népszerűsítő kertészeti periodika. A virágkertészet a szocialista országokban másod-, illetve harmadlagos kertészeti ágazatként volt számontartva, a különböző folyóiratok és más időszakos kiadványok ennek megfelelően inkább a zöltség-, gyümölcs- és szőlőkultúrák, valamint a szántóföldi termelés propagálását, népszerűsítését tűzték ki célul (Vö. például a *Magyar Mezőgazdaság* 1946-tól megjelent lapszámaival). A rendszerváltás évére kialakult helyzetet szépen jellemzi, hogy a diktatúra bukásakor, 1989-ben Romániában például mindössze 31 magyar, illetve kétnyelvű sajtótermék jelent meg összesen, ugyanakkor a rendszerváltás első másfél esztendejében több száz lap indult, s az évtized sajtóbibliográfiájában már 935 sajtótermékcímet találunk, amelyek közt ismét feltűnnek a kertészeti lapok [Vö. <https://kuszalik2.adatbank.transindex.ro/index.php?action=keres> (letöltve: 2021. május 1.)]. A 2000-es évektől számos, elsősorban hobbikertészeket megcélzó, magazinjellegű, képes kertészeti lap is megjelen a kínálatban. Kolozsváron 1991-ben indult a *Kertbarátok Lapja*. Melléklapjának mint a „virágkedvelők” lapjának 1993-ban öt száma jelenhetett meg *Bokréta* címmel, Balázs Katalin szerkesztésében. 1993-tól a romániai magyar gazdák lapjaként kezdte, napjainkban (1994-től) a Romániai Magyar Gazdák Egyesületének lapjaként jelenik meg az *Erdélyi Gazda* új folyama (elődje az 1869-ben alapított, 1945-ig megjelenő *Erdélyi Gazda* volt), benne elvéve díszkertészeti vonatkozású cikkekkkel is. A rendszerváltás évétől, de főként a 2000-es évektől tömegével megjelenő képes magazi-

évszázadokban nemcsak a fentiekben részletesen bemutatott néprajzi kutatásterületek, határterületek és társtudományok, hanem e folyóiratok és magazinok is nagyban hozzájárultak.

Szakirodalom

Alföldy Gábor

2000 Az 1995–1999 között Magyarországon megjelent, kerttörténettel foglalkozó önálló kiadványok jegyzéke. In: Galavics Géza (szerk.): *Történeti kertek. Kertművészet és műemlékvédelem*. (Források és tanulmányok a magyarországi kertművészet történetéhez, 2.) MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, Budapest, 237–241.

Alföldy Gábor – Zolnay Dóra (összeáll.) – Galavics Géza (szerk. és előszót írta)

1997 *Kertművészet a régi magyar kertészeti folyóiratokban 1857–1944. Repertórium*. (Források és tanulmányok a magyarországi kertművészet történetéhez, 1.) MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, Budapest.

Anastasiu, Paulina – Negrean, Gavril

2005 Invasive and potentially invasive plants in Romania (Black List). In: Mihăilescu, Simona (ed.): *Bioplatform – Romanian National Platform for Biodiversity*, 2. Editura Academiei Române, Bucharest, 107–114.

---

nok közül itt említendőek a Magyar Mezőgazdaság Lapcsoport által kiadott sajtótermékek (a már említett, napjainkig megjelenő *Kertészet és Szőlészet*, illetve a *Kertbarát Magazin* mellett a *Kerti Kalendárium* 1989-től – rovata a *Diszkertészet* –, valamint a *Dísznövénykereskedelem* című önálló melléklet 2005–2018 között), a Szép Kertek Lapcsalád két periodikája (a *Szép Kertek – Kertészet & Kertépítészet* 1999-től és a *Tájépítészet* 2000–2005 között), az Oázis kertészetek lapja, az *Oázis Magazin* (2004-től), a *Blikk Nők* önálló mellékleteként megjelenő *Otthon & Kert* (2006-től), a dévai kiadású *Corvin KERTÉSZ Magazin* (2010-től), a *Nők Lapja* önálló mellékleteként megjelenő *Kert és Virág* (2011-től), a Fitoland kertészetek lapja, a *Növényimádó* (2018), a *Növénybarát Újság* (2018), mindezek mellett pedig több, külföldi licenc alapján magyarul is futó, magyar vonatkozású anyagokkal is gyakran kiegészített lap. Közülük szempontunkból a két legfontosabb a magát „Európa legkedveltebb” kertmagazinjaként reklámozó, a Burda lapcsaládhoz tartozó *Csodakert* és román változata, a *Grădina mea de vis* (2008-tól), valamint a BBC lapcsalád *Gardeners' World Magazine* című folyóiratának magyar megfelelője, a *Kertvilág* (2017-től).

André Mária Irén

2020a *A növényismeret és növényhasználat kontextusai. Tudás és tudástranszfer Gyimesközéplokon* [mesteri disszertáció]. Babeş–Boilyai Tudományegyetem, Kolozsvár.

2020b *A majomkenyérfától az ördögbordáig. A gyimesközéploki általános iskolások jelenkori növényismerete. Erdélyi Múzeum LXXXII.* (2) 25–55.

Babai Dániel – Molnár Ábel – Molnár Zsolt

2014 *„Ahogy gondolja, úgy veszi hasznát” Hagyományos ökológiai tudás és gazdálkodás Gyimesben. Traditional ecological knowledge and land use in Gyimes (eastern Carpathians).* MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézet–MTA Ökológiai Kutatóközpont Ökológiai és Botanikai Intézet, Budapest–Vácrátót.

Bakó Ferenc

1977 *A Bükk-vidék néprajza.* In: Hevesi Attila (szerk.): *Bükk. Útikalauz,* Budapest, 143–155.

Balogh Lajos

2013 *„Az idő a gazda mindenütt...” A Vasi Múzeumfalú etnobiológiai fejlesztésének eredményei 2009-től 2012-ig, különös tekintettel az etnobotanikai vonatkozásokra. Savaria XXXV.* (szám n.) 443–487.

Bandt Henrik

1888 *A hazai flóra kiválóbb növényeinek ismertetése, kultúrája, alkalmazása és termőhelye. Kertészeti Lapok III.* (3) 62–66.

Barlay Szabolcs

1948 *A Clusiusnál található magyar növénynevek kérdése. Magyar Nyelv XLIV.* (2) 151–153.

1949 *A Clusiusnál található magyar növénynevek kérdése [folytatás]. Magyar Nyelv XLV.* (1) 91–93.

Bartha Dénes

2000 *Bevezetés.* In: Uő. (összeáll.): *Vörös Lista. Magyarország veszélyeztetett fa- és cserjefajai. Kék Lista. Magyarország aktív védelemben részesülő fa- és cserjefajai. Fekete Lista. Magyarország adventív fa- és cserjefajai.* LövérPrint Nyomda, Sopron, 3.

2012 *Vörös listák és egyéb listák.* In: Uő. (szerk.): *Természetvédelmi növénytan.* Mezőgazda Kiadó, Budapest, 33–40.

Bartók Katalin

2009 *Az élő természet védelme. A biodiverzitás védelme Romániában* [II., javított kiadás]. Ábel Kiadó, Kolozsvár.

Beke Ödön

1960a Népetimológia a magyar növénynevekben. *Magyar Nyelv* LVI. (2) 264–267.

1960b Népetimológia a magyar növénynevekben [folytatás]. *Magyar Nyelv* LVI. (3) 399–408.

1960c Népetimológia a magyar növénynevekben [folytatás]. *Magyar Nyelv* LVI. (4) 477–481.

Bicsok Zoltán – Orbán Zsolt

2011 *„Isten segedelmével udvaromat megépítettem...” Történelmi családok kastélyai Erdélyben*. Gutenberg Kiadó, Csíkszereda.

2012 *„Isten segedelmével udvaromat megépítettem...” Történelmi családok kastélyai Erdélyben* [II. kiadás]. Gutenberg Kiadó, Csíkszereda.

2015 *„Isten segedelmével udvaromat megépítettem...” Történelmi családok kastélyai Erdélyben* [III. kiadás]. Gutenberg Kiadó, Csíkszereda.

2019 *„Isten segedelmével udvaromat megépítettem...” Történelmi családok kastélyai Erdélyben* [IV. kiadás]. Gutenberg Kiadó, Csíkszereda.

Bodor Antal, dr.

1935 *A falukutatás vezérfonala*. Kiadja a Magyar Társaság Falukutató Intézete, Budapest.

Borza, Alexandru

1968 *Dicționar etnobotanic cuprinzând denumirile populare românești și ale plantelor din România*. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.

Botta-Dukát Zoltán, dr. – Mihály Botond, dr. (szerk.)

2006 *Biológiai inváziók Magyarországon. Özönnövények II.* (A KVVM Természetvédelmi Hivatalának tanulmánykötetei, 10.) [TermészetBÚVÁR Alapítvány Kiadó], Budapest.

Chirilă, C[onstantin]. – Ciocârlan, V[asile]. – Berca, M[ihai].

2012 *Atlasul principalelor buruieni din România*. Editura Ceres, București.

Chyzer Béla

1909a *A gyermekmunka Magyarországon*. (Az Országos gyermekvédő Liga Könyvtára, 5.) [Országos Gyermekvédő Liga], Budapest.

1909b *A gyermekmunkáról általában*. *Iparegészségügy* VIII. (24) 9.

Ciocărlan, V[asilie]. – Berca, M[ihai]. – Chirilă, C[onstantin]. – Coste, I. – Popescu, G.

2004 *Flora segetală a României*. Editura Ceres, București.

Csáki Árpád (közzét.)

2012 *Pesty Frigyes helynévgyűjteménye 1864–1865. Székelyföld és térsége I. Kovászna megye. (Függelék: a Barssó megye területére vonatkozó magyar nyelvű jelentések)*. Országos Széchényi Könyvtár–Székely Nemzeti Múzeum, Budapest–Sepsiszentgyörgy.

2015 *Pesty Frigyes helynévgyűjteménye 1864–1865. Székelyföld és térsége IV. Kiegészítő kötet (Az aranyosszéki felvétel, a Fehér és Szeben megyei, valamint a Torda vármegyei Kolozs megyei területre vonatkozó további magyar nyelvű felvétel; Hunyad megyei függelék a szász királyföldi magyar felvételtől; Brassó és Maros megyei területre vonatkozó pótlások az I. és III. kötethez Felső-Fehér vármegyéből)*. Országos Széchényi Könyvtár–Székely Nemzeti Múzeum, Budapest–Sepsiszentgyörgy.

Csáki Árpád – Pál-Antal Sándor (közzét.)

2013 *Pesty Frigyes helynévgyűjteménye 1864–1865. Székelyföld és térsége II. Hargita megye. (Függelék: a mai moldvai megyék területére vonatkozó csíkszéki felvétel)*. Országos Széchényi Könyvtár–Székely Nemzeti Múzeum, Budapest–Sepsiszentgyörgy.

2014 *Pesty Frigyes helynévgyűjteménye 1864–1865. Székelyföld és térsége III. Maros megye. (A megye területére vonatkozó székelyföldi felvétel és a többi magyar nyelvű jelentés)*. Országos Széchényi Könyvtár–Székely Nemzeti Múzeum, Budapest–Sepsiszentgyörgy.

Csiszár Ágnes (szerk.)

2012 *Inváziós növényfajok Magyarországon*. Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Sopron.

Csoma Zsigmond

1997 *Kertészet és polgárosodás (A európai szőlészeti-borászati-kertészeti ismeretek oktatása, szaktanácsadása a Georgikonban és a Keszthelyi Uradalomban, a 18. sz. végétől a 19. sz. közepéig)*. *Agrártörténeti, agrártudomány-történeti monográfia*. (Centrál-Európa Alapítvány Könyvek, 6.) Centrál Európa Alapítvány, Budapest.

2005 Egy felsőőri népiskolai kéziratos gyümölcsstermesztési jegyzet 1856-ból, és tanulmányai (adatok Nyugat-Magyarország és az Alpok vidékének újkori népi és államilag szakoktatott, felkarolt gyümölcs-kultúrájához). *Ethnographia* CXVI. (2) 183–246.

Dáné Tibor

[1958] *Vadvirágszelidítő*. (A kis ezermester) Ifjusági Könyvkiadó, Bukarest.

Deáky Zita

2015 A gyermekmunka első kérdőíves vizsgálata Magyarországon. In: Jakab Albert Zsolt – Kinda István (szerk.): *Aranykapu. Tanulmányok Pozsony Ferenc tiszteletére*. Kriza János Néprajzi Társaság–Szabadtéri Néprajzi Múzeum–Székely Nemzeti Múzeum, Kolozsvár, 509–520.

Dihoru, Gheorghe

2004 Invasive plants in Romania's flora. *Analele Universitatea Craiova* IX. (45) 73–83.

Dihoru, Gheorghe – Negrean, Gavril

2009 *Cartea roșie a plantelor vasculare din România*. Editura Academiei Române, București.

Dóczy Jenő, dr. – Bakács István, dr. – Gerendás Ernő, dr. (összeáll.)

1938 *Bibliographia litterarum hungariae oeconomicarum. Tomus II. (1805–1830). A magyar gazdasági irodalom könyvészete. II. kötet (1806–1830)*. M. Kir. Mezőgazdasági Múzeum Könyvtára–Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.

Dóczy Jenő, dr. – Wellmann Imre, dr. – Bakács István, dr. (összeáll.)

1934 *Bibliographia litterarum hungariae oeconomicarum e prioribus saeculis (1505–1805). A magyar gazdasági irodalom első századainak könyvészete (1505–1805)*. M. Kir. Mezőgazdasági Múzeum Könyvtára–Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.

Domokos János

1934 A „magyar” parasztkert. *Kertészeti Szemle* VI. (10) 307–308.

Endes Miklós, dr.

1994 *Csík-, Gyergyó-, Kászon-székek (Csík megye) földjének és népének története 1918-ig*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Enyedi József

1962 A káposzta jelentősége a népéletében Hajdúhadházon. *Ethnographia* LXXIII. (3) 404–431.

Fehér Julianna, E.

1957 Adatok Bernecebaráti gyűjtögető és zsákmányoló gazdálkodásához. *Néprajzi Közlemények* II. (3–4) 267–292.

Fekete Albert

2007 *Az erdélyi kertművészet – Maros menti kastélykertek*. Művelődés Kiadó, Kolozsvár.

2010 Szemelvények az Erdélyi Mezőség nemesi kertkultúrájából. In: Keszeg Vilmos – Szabó Zsolt (szerk.): *Mezőség. Történelem, örökség, társadalom*. Művelődés Kiadó, Kolozsvár, 408–415.

2012 *Az erdélyi kertművészet – Szamos menti kastélykertek*. Művelődés Kiadó, Kolozsvár.

Fráter Erzsébet

2017 *A Biblia növényei*. Scolar Kiadó, Budapest.

2018 *A Biblia növényei* [az I. kiadás javított utánnomása]. Scolar Kiadó, Budapest.

Furu Árpád

2007 *Kalotaszeg népi építésze*. Gloria Kiadó, Kolozsvár.

2011 *Udvarhelyszék népi építésze*. Gloria Kiadó, Kolozsvár.

2012a *Kalotaszeg népi építésze* [II., bővített kiadás]. Exit Kiadó, Kolozsvár.

2012b *Udvarhelyszék népi építésze* [II., javított kiadás]. Exit Kiadó, Kolozsvár.

2017 *Táji tagolódás Erdély népi építészetében*. Exit Kiadó–Teleki László Alapítvány, Kolozsvár.

2021 *Táji tagolódás Erdély népi építészetében* [II. kiadás]. Exit Kiadó, Kolozsvár.

Gaálné Torma Erzsébet

1972 Emlékeim Szabadi község századeleji életéből. *Somogyi Honismereti Híradó* III. (2) 60–69.

Galavics Géza

1997 Előszó. In: Alföldy Gábor – Zolnay Dóra (összeáll.) – Galavics Géza (szerk. és előszót írta): *Kertművészet a régi magyar kertészeti folyóiratokban 1857–1944. Repertórium*. (Források és tanulmányok a magyarországi kertművészet történetéhez, 1.) MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, Budapest, 3.

Galavics Géza (szerk.)

2000 *Történeti kertek. Kertművészet és műemlékvédelem.* (Források és tanulmányok a magyarországi kertművészet történetéhez, 2.) MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, Budapest.

[Girókuti P. Ferenc]

1871 Mezei virágok szerepe a díszkertekben. *Kertész-Gazda* VII. (szám n.) 33.

Grynaeus Tamás – Papp József

1977 Régi magyar (gyógy)növénynevek, 15–17. század. *Historia Pharmaceutica* (évf. n.) (Suppl. 9–10) 31–49.

Gunda Béla

1971 [Könyvszemle. Borza Al., Dictionar etnobotanic]. *Ethnographia* LXXXII. (1) 115–116.

Győrffy István

1908 A Nagykúnság és környékének népies építkezése. – Első közlemény. *Néprajzi Értesítő* IX. (1–2) 1–18.

Hofer Tamás

1972 A magyar kettős udvarok kérdéséhez. *Ethnographia* LXXXIII. (1) 29–52.

Holló László

1981 *Népi növény- és kertkultúra.* (Kérdőívek és gyűjtési útmutatók) Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre.

Hunyadi Károly – Béres Imre – Kazinczi Gabriella (szerk.)

2011 *Gyomnövények, gyombiológia, gyomirtás.* Mezőgazda Kiadó, Budapest.

Huseby Éva Veronika

1982 Hóvirágózás (Alkalmi gyűjtés Cserépfaluban). *Múzeumi Kurír* IV. (10) 95–102.

Jakab Lászlóné [Judit]

2011 *Bio-kert-ésszel. Hagyományos kiskertek és haszonnövények mai szemmel.* (Skanzen füzetek. Skanzen Örökség Iskola füzetek, 8.) Skanzen, Szentendre.

2013 Etnobotanikai gyűjtőúton Háromszéken. In: Cseri Miklós – Bereczki Ibolya (szerk.): *Ház és Ember. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Évkönyve* 25. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre, 249–272.

Jankó János

1892 *Kalotaszeg magyar népe. Néprajzi tanulmány.* Az Athenaeum R. Társulat Kiadása, Budapest.

Juhász Antal

1974 Telekrendezés a szegedi tanyákon. *Ethnographia* LXXXV. (2–3) 276–314.

Kardos László

1955 Jegyzetek a volt uradalmi cselédség kultúrájának és életmódjának alakulásáról (Szentgyörgy-puszta). *Ethnographia* LXVI. (1–4) 225–344.

Kecskés Péter

1994 Kisalföldi épületcsoport a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban. In: Perger Gyula (közrem.) – Cseri Miklós (szerk.): *A Kisalföld népi építészete (A Győrött 1993. május 24–25-én megrendezett konferencia anyaga).* Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum–Győri Xantus János Múzeum, Szentendre–Győr, 175–202.

Kinda István

2017 *Kontrasztok. Gazdálkodási minták két székellyöldi régióban.* Kriza János Néprajzi Társaság–Székely Nemzeti Múzeum, Kolozsvár.

Knézy Judit

1974 Települési és építkezési változások Belső-Somogyban a reformkor végétől a XX. század elejéig. *Ethnographia* LXXXV. (1) 48–60.

Konrád Béla

[2021] *Mezőpanit és környékének természetes növénytársulásai és az azokat alkotó főbb flóra elemek.* Garabontzia Kiadó, [Marosvásárhely].

Kós Károly, dr.

2000a *A Mezőség néprajza I.* Mentor Kiadó, Marosvásárhely.

2000b *A Mezőség néprajza II.* Mentor Kiadó, Marosvásárhely.

Kunt Ernő

1983 *Temetők népművészete.* Corvina Kiadó, Budapest

Lackovits Emőke, S.

1986 Asszonyok kertje... Adatok a köveskáli kismemesi virágoskertekhez. In: Uő. (szerk.): *Történeti és néprajzi dolgozatok a Káli-medencéből.* Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság, Veszprém, 38–43.

Lauter Éva, S.

1993 Főúri kertek és reprezentáció a 17. században. In: R. Várkonyi Ágnes – Kósa László (szerk.): *Európa híres kertje. Történeti ökológia tanulmányok Magyarországról*. Orpheusz Könyvkiadó, Budapest, 87–104.

Mados Lászlóné, dr. (összeáll.)

1961 *Mezőgazdasági szakfolyóirataink bibliográfiája* II. 1900–1944. (Az Agrártudományi Egyetem Központi Kiadványai IV. sorozat. A kutatás és tájékoztatás segédkönyvei, 4.) Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.

1963 *Mezőgazdasági szakfolyóirataink bibliográfiája* III. 1945–1962. (Az Agrártudományi Egyetem Központi Kiadványai, 14.) Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.

Mágócsy [Dietz Sándor]

1887 Kertészet és botanika. *Kertészeti Lapok* II. (12) 311–312.

Medve Imre

1858 Mátraalji képek (Hevesmegyei népviselet). *Vasárnapi Ujság* V. (29) 342.

Mihály Botond – Botta-Dukát Zoltán, dr. (szerk.)

2004 *Biológiai inváziók Magyarországon. Özönnövények* (A KVVM Természetvédelmi Hivatalának tanulmánykötetei, 9.) TermészetBÚVÁR Alapítvány Kiadó, Budapest.

Molnár Ágnes

2005 Alkalmazkodó polgárosodás: a paraszti társadalom átalakulásának egy lehetséges útja a 20. század folyamán. A kiskanizsai „sáskák” példája. *Korall* (évf. n.) (19–20) 190–217.

Molnár V. Attila – Schmotzer András – Csathó András István – Mészáros András – Takács Attila – Löki Viktor

2018 Temetők kezelésének és fenntartásának természetvédelmi kérdései. In: Molnár V. Attila (szerk.): *Élet a halál után. A temetők élővilága*. Debreceni Egyetem Természettudományi és Technológiai Kar Növénytan Tanszék, Debrecen, 162–191.

Molnár Zsolt

2012 *A Hortobágy pásztorszemmel. A puszta növényvilága. Traditional ecological knowledge of herders on the flora and vegetation of the Hortobágy*. Hortobágy Természetvédelmi Közalapítvány, Debrecen.

Nádai Pál, dr.

1918 Előadói tervezet a középiskolai művészi nevelés ügyében. Az Orsz[ágos]. *Közzoktatási Tanács nyomtatványai* (évf. n.) (2) 1–34.

Nagy Margit, B.

1973 *Várak, kastélyok, udvarházak, ahogy a régiiek látták: XVII–XVIII. századi erdélyi összeírások és leltárak*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

Nagy Olga

1975 *Lányok és asszonyok Udvarfalván I. Szociográfiai jegyzetek. Korunk XXXIV. (4) 279–284.*

2001 *Egy botcsinálta riporter emlékei*. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely.

2020 *Lányok és asszonyok Udvarfalván I. Szociográfiai jegyzetek*. In: Uő: *Önkorrekció története. Válogatott esszék, tanulmányok*. Exit Kiadó, Kolozsvár, 119–130.

Nagy Zsolt

2020 *Parasztkertektől a nagyüzemi (virág)termesztésig – gazdasági modellek, stratégiák és gyakorlatok a 21. században a Maros megyei Udvarfalván*. In: Jakab Albert Zsolt – Vajda András (szerk.): *Ruralitás és gazdasági stratégiák a 21. században*. (Krizsa Könyvek, 47.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 119–132.

2021a *Műkertészek, kertész-vállalkozók a 19–20. századi Marosvásárhelyen*. In: Berekméri Árpád-Róbert – László Lóránt – Pál-Antal Sándor – Sebestyén Mihály – Simon Zsolt (s. a. r.): *A Maros megyei magyarság történetéből V*. Mentor Könyvek Kiadó, Marosvásárhely, 101–127.

2021b *Az árnyékban maradt Öllerer család. Egy osztrák virágkertész-család a „rövid 20. században”, Erdélyben*. *Erdélyi Múzeum LXXXIII. (2) 102–119.*

2021c *A virágok mint alkalmi-, ajándék- és/vagy céltárgyak népszokásainkban*. In: Pozsony Ferenc – Visy Zsolt (szerk.): *Székely népszokások. Énlaka konferenciák VIII. Pro Énlaka Alapítvány, Énlaka [közlésre elfogadva, megjelenés alatt]*.

2021d *Az utolsó landler virágos – Sara Eiwendt [kézirat]*. Marosvásárhely.

- 2022a Széki Teleki Gemma, „a virágáros grófnő” lokális mítosza Marosvásárhelyen. In: Bányai Réka – Berekméri Árpád Róbert – László Lóránt – Simon Zsolt (szerk.): *Ünnepi kötet Sebestyén Mihály 75. születésnapjára*. Lector Kiadó, Marosvásárhely [közlésre elfogadva, megjelenés alatt].
- 2022b Egy horvát műkertész-család, Chwoikáék Marosvásárhelyen (1901–1918). In: *Acta Siculica*. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy [közlésre elfogadva, megjelenés alatt].
- (n. n.)
- 2017a *Descoperim diversitatea culturală cu ajutorul florilor pe Calea minorităților etnice*. Complexul Național Muzeul Astra, Sibiu.
- 2017b *Felfedezzük a kulturális sokszínűséget. A virágok segítségével a Kisebbségek ösvényén*. Complexul Național Muzeul Astra, Sibiu.
- 2017c *Discovering cultural diversity aided by Flowers on the Path of Ethnic Minorities*. Complexul Național Muzeul Astra, Sibiu.
- 2017d *Wir entdecken kulturelle Vielfalt mit Hilfe die Blume auf dem Pfad der ethnischen Minderheiten*. Complexul Național Muzeul Astra, Sibiu.
- 2017e *Descoperim diversitatea culturală cu ajutorul bradului pe Calea minorităților etnice*. Complexul Național Muzeul Astra, Sibiu.
- 2017f *Felfedezzük a kulturális sokszínűséget. A fenyőfa segítségével a Kisebbségek Ösvényén [sic!]*. Complexul Național Muzeul Astra, Sibiu.
- 2017g *Discovering cultural diversity aided by the fir tree on the Path of Ethnic Minorities*. Complexul Național Muzeul Astra, Sibiu.
- 2017h *Wir entdecken kulturelle Vielfalt mit Hilfe der Tanne auf dem Pfad der ethnischen Minderheiten*. Complexul Național Muzeul Astra, Sibiu.
- Oltean, M. – Negrean, G[avril]. – Popescu, A. – Roman, N. – Dihoru, G[heorghe]. – Sanda, V. – Mihăilescu, S[imona].
- 1994 *Lista Roșie a plantelor superioare din România*. (Studii sinteze, documentații de ecologie, I/1994) Academia Română–Institutul de Biologie, București.
- Orbán János
- 2015 A „szerencsétlen művész”. Néhány szempont Bodor Péter munkásságának értékeléséhez. *Korunk* XXVI. (1) 56–69.

- Pásztor Erzsébet – Oborny Beáta
2007 *Ökológia*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Péntek György – Szilágyi Dezső
1978 Magyar parasztkertjeink. *Múemlékvédelem* XXII. (4) 342–346.
- Pinke Gyula – Pál Róbert
2005 *Gyomnövényeink eredete, termőhelye és haszna*. Alexandra, Pécs.
- Rác János
2016 *Virágnévszótár. 340 virágnév eredete és a növények leírása*. (Az ékeesszólás kiskönyvtára, 41.) Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- 2017 *Virágneves könyv*. Inter Kht–Prae.hu, Budapest.
- Ráde Károly
1910 Magyar földbirtokosok mint virágujdonság-tenyésztők. *Kertészeti Lapok* XXV. (szám n.) 156–158.
- Román János
1951 A sárospataki fazekasság vázlatos ismertetése. *Ethnographia* LXII. (3–4) 294–350.
- Sîrbu, Culiță
2012 *Plante de carantină invazive în România*. ANCS – UEFISCDI – USAMV, Iași.
- Sîrbu, Culiță – Oprea, Adrian
2011 *Plante adventive în flora României*. Editura Ion Ionescu de la Brad, Iași.
- Solymos Ede
1955 Bérlő és szövetkezeti halászat a Duna alsó szakaszán. *Ethnographia* LXVI. (1–4) 445–470.
- Stirling János
2000 Kuriózum és divatnövények 16–17. századi kertjeinkben. In: Galavics Géza (szerk.): *Történeti kertek. Kertművészet és műemlékvédelem*. (Források és tanulmányok a magyarországi kertművészet történetéhez, 2.) MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, Budapest, 157–166.
- [Szabó T. E. Attila]
1996 Utószó. In: Szabó T. [E.] Attila – Péntek János: *Ezerjófű. Etnobotanikai útmutató* [II. kiadás]. (Növekedvén nevelünk..., 5.) Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 203–212.
- Szabadfalvi József
1956 Méhészkedés a szatmári Erdőháton. *Ethnographia* LXVII. (4) 451–482.

- 1967 Népi méhészkedés a Zemplén-hegyvidék középső részén. *Ethnographia* LXVI. (1) 41–64.
- Szabó [T. E.] Attila
- 1978 Melius Péter és a kolozsvári Herbárium. In: Uő. (bev. tan. és magy. jegyz. s. a. r.): *Melius Péter. Herbárium. Az fáknak, füveknek nevekről, természetekről és hasznairól*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 5–90.
- Szabó Ferenc, S. (szerk.)
- 1956 *Bibliographia litterarum hungariae oeconomicarum ruralium (1831–1867). Tomus III. Bibliographiae litterarum hungariae oeconomicarum. A magyar mezőgazdasági szakirodalom könyvészte (1831–1867). A Magyar gazdasági szakirodalom könyvésztének III. kötete*. Mezőgazdasági Múzeum, Budapest.
- Szabó György
- 2014 Benkő József és Transsilvaniája. In: Bordi Zsigmond Lóránd – Csáki Árpád – Kocs Irén – Vörösváry Gábor – Wanek Ferenc (lekt., gond., jegyz. ell.): *Az egykor Dacia Mediterraneának mondott a világ előtt még nem eléggé ismert Erdély vagy Erdélyi Nagyfejedelem-ség amelyet most sokoldalúan és röviden bemutat Benkő József erdélyi székely, középpajtai lelkész és a helvét hitet vallók nagytiszteletű erdővidéki egyházmegyéjének rendes jegyzője*. Székely Nemzeti Múzeum–Tortoma Kiadó, Sepsiszentgyörgy–Barót, 13–52.
- Szabó László
- 1968 Mereglyés építkezés Szabolcs megye keleti részén. *Ethnographia* LXXIX. (4) 526–547.
- Szabó T. [E.] Attila
- 1972 Alexandru Borza etnobotanikai munkássága. *Művelődés* XXV. (1) 46–47.
- 1995 Növényi házkörnyezet-kutatás (aedobotanica és „in situ” génmegőrzés). Előtanulmány az etnobotanika és népi építészet kérdésköréhez. In: Cseri Miklós (szerk.): *A Nyugat-Dunántúl népi építészte (A Velemben, 1995. május 29–31-én megrendezett konferencia anyaga)*. Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum–Szombathelyi Savaria Múzeum, Szentendre–Szombathely, 509–536.
- 2000 Erdélyi történeti kertek egy növénybiológus szemével. In: Galavics Géza (szerk.): *Történeti kertek. Kertművészet és műemlékvédelem*. (Források és tanulmányok a magyarországi kertművészet történetéhez, 2.) MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, Budapest, 69–86.

Szikszai Mária

2009 MS Mester *Vizitációja és a középkori oltár intézménye*. In: *Uő: A művészet antropológiája. Egyetemi jegyzet*. (Néprajzi Egyetemi Jegyzetek, 5.) KJNT–BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tan-
szék, Kolozsvár, 137–144.

Szilágyi Dezső

1986 Magyar parasztkertjeink. *Kertészmérnök XXVIII.* (11–12) 7–9.

Szilágyi Miklós

2008 *A népies halászat, vadászat és gyűjtögetés lexikona*. (Magyar néprajzi könyvtár). Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszéke, Debrecen.

Szilágyi Orsolya

2008 *A szatmárnémeti Kossuth-kert története*. (Erdélyi művelődéstörténeti források, 6.) Entz Géza Művelődéstörténeti Alapítvány, Kolozsvár.

Szinnyei József

1893–1896 *Magyar tájszótár*. Első kötet A–Ny. Hornyánszky Viktor kiadása, Budapest.

1897–1901 *Magyar tájszótár*. Második kötet Ó–Zs. Hornyánszky Viktor kiadása, Budapest.

Szolnoky Lajos

1953 Néprajzi megfigyelések egy új szocialista község kialakulásával kapcsolatban (Ebes, Hajdú m.). *Ethnographia LXIV.* (1–4) 104–147.

Takács Imre (s. a. r.)

1959 *Bibliographia litterarum hungariae oeconomicarum ruralium (1868–1896). Tomus IV. Bibliographiae litterarum hungariae oeconomicarum. A magyar mezőgazdasági szakirodalom könyvészetete (1868–1896)*. A Magyar gazdasági szakirodalom könyvészetének IV. kötete. Mezőgazdasági Múzeum, Budapest.

1961 *Bibliographia litterarum hungariae oeconomicarum ruralium (1897–1919). Tomus V. Bibliographiae litterarum hungariae oeconomicarum. A magyar mezőgazdasági szakirodalom könyvészetete (1897–1919)*. A Magyar gazdasági szakirodalom könyvészetének V. kötete. Mezőgazdasági Múzeum, Budapest.

1963 *Bibliographia litterarum hungariae oeconomicarum ruralium (1920–1935). Tomus VI. Bibliographiae litterarum hungariae oeconomicarum. A magyar mezőgazdasági szakirodalom könyvészetete (1920–1935)*. A Magyar gazdasági szakirodalom könyvészetének VI. kötete. Mezőgazdasági Múzeum, Budapest.

Takács Imre (szerk.)

1966 *Bibliographia litterarum hungariae oeconomicarum ruralium (1936–1940). Tomus VII. Bibliographiae litterarum hungariae oeconomicarum. A magyar mezőgazdasági szakirodalom könyvészet-e (1936–1940).* A Magyar gazdasági szakirodalom könyvészetének VII. kötete. Mezőgazdasági Múzeum, Budapest.

1968 *Bibliographia litterarum hungariae oeconomicarum ruralium (1941–1944). Tomus VIII. Bibliographiae litterarum hungariae oeconomicarum. A magyar mezőgazdasági szakirodalom könyvészet-e (1941–1944).* A Magyar gazdasági szakirodalom könyvészetének VIII. kötete. Mezőgazdasági Múzeum, Budapest.

Takács Katalin

2017 *Uradalmi kertészetek a 19. századi Magyarországon* [doktori értekezés]. Szent István Egyetem, Gödöllő.

Tánczos Vilmos

2006 *Folklórszimbólumok. Egyetemi jegyzet.* (Néprajzi Egyetemi Jegyzetek, 2.) KJNT–BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár.

2007 *Szimbolikus formák a folklórbán.* Kairosz Kiadó, [Budapest].

Thoroczkay-Thurinszky Pál

1912 Adatok az erdélyi parasztház ismeretéhez. *Néprajzi Értesítő* XIII. (2) 94–103.

Török Gyöngyi

1997 MS Mester virágbrázolásai és a középkori műhelygyakorlat. In: Mikó Árpád – Poszler Györgyi (szerk.): „*Magnificat anima mea Dominum.*” MS Mester Vizitáció-képe és az egykori selmecebányai főoltára. Magyar Nemzeti Galéria–Pannon GSM, Budapest, 101–111.

Turányi Kornél (összeáll.)

1958 *Mezőgazdasági szakfolyóirataink bibliográfiája I. 1796–1899.* (Az Agrártudományi Egyetem Központi Kiadványai IV. sorozat. A kutatás és tájékoztatás segédkönyvei, 3.) Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.

Udvardy László

2000 Archaikus gabonagyomjaink mint dísznövények. In: Gyulai Ferenc (szerk.): *Az agrobiodiverzitás megőrzése és hasznosítása. Szimpózium Jánossy Andor emlékére, 2000. május 4–6. Budapest & Tápiószele.* Agrobotanikai Intézet, Tápiószele, 415–419.

Újházy Noémi – Szalay Péter – Biró Marianna

2015 A táj változásának vizsgálata újrafényképezés módszerével Sztána és Zsobok határában. In: Molnár Krisztina – Molnár Zsolt (szerk.): *Élet és rend a határban. Etnoökológiai kutatótábor Kalotaszegen.* (Sztánai füzetek, 19.) Művelődés Egyesület–Szentimrei Alapítvány, Kolozsvár–Sztána, 208–221.

Vajdai Imre (szerk.)

2000 *Fontosabb szántóföldi gyomnövények.* Mezőgazda Kiadó, Budapest.

Vajkai Aurél

1941 A gyűjtögető gazdálkodás Cserszegtomajon. *Néprajzi Értesítő* XXXIII. (3) 231–258.

Vass Erika

2011 *Erdély virágai. Egy kutatás pillanatképei 2006–2011. Flowers of Transylvania. Snapshots from a research programme 2006–2011.* (Kiállítási katalógusok, 3.) Skanzen, Szentendre.

Viga Gyula

2007 *Gazdasági kapcsolatok hagyományos formái. A Felföld és a Magyar Alföld táji kapcsolatainak néprajza.* (Studia Folkloristica et Ethnographica, 50.) Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék, Debrecen.

Wass András

1939 *Kertgazdaság. A hasznothajtó kert üzemágainak egész évi munkái. Termelés. Növényvédelem. Értékesítés.* Szerző kiadása, Budapest.

Zakariás Erzsébet

1995 Nemi szerepek a növénytermesztésben Erdővidéken. In: Uő. (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 3.* Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.

Zentai Tünde

2005 Ormánsági életkép 1921-ből. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum drávacsehi portája. *Ethnographia* CXVI. (4) 455–480.

Contribuția domeniilor de cercetare etnografice și a științelor auxiliare și conexe la cunoașterea culturii plantelor ornamentale populare maghiare

În studiul său autorul prezintă cele mai importante opt arii din cercetarea etnografică și științele auxiliare și conexe ale căror rezultate au contribuit foarte mult la studiul culturii plantelor ornamentale populare maghiare: 1.) cercetările arhitecturii populare – date (a)edobotanice și posibilitățile de reprezentare a grădinilor de flori în muzee în aer liber; 2.) cercetări despre femei (și copii), studii socio-etnografice și sociografice; 3.) cercetări onomastice și de nomenclatură (dicționare, directoare); 4.) cercetări în istoria culturii și artei, antropologia artei; 5.) cercetările de antropologie economică și istorie economică; 6.) cercetările cu privire la colectarea agricolă și colectare; 7.) cercetările biologiei plantelor invazive / ecologie și botanica buruienilor; 8.) cercetările aplicate horticole și botanicii horticole (hortibotanice).

Contribution of Ethnographic Research Areas, Border Areas and Auxiliary Sciences to the Knowledge of Hungarian Folk Ornamental Plant Culture

In his study the author presents the eight most important ethnographic research areas, border areas and auxiliary sciences, the results of which contributed a lot to the study of Hungarian folk ornamental plant culture: 1.) folk architectural research – (a)edobotanical data and possibilities of the representation of flower gardens in open-air museums; 2.) women's (and children's) research, socio-ethnographic and sociographic surveys; 3.) onomastic and terminological research (dictionaries, name catalogues); 4.) research in cultural and art history, art anthropology; 5.) economic anthropological and economic history research; 6.) research on foraging and gatherer lifestyle; 7.) research in the biology of invasive plants / ecology and botany of weed; 8.) applied horticultural and hortibotanical research.